دەوڵەت*: .. نوسینی جۆزیف پرۆدۆن

نوسینی جۆزیف پرۆدۆن، P. J. PROUDHON
و: زاهیر باهیر

بابەتی دەوڵەت، سروشت و ئایندەی:

شۆڕشەکەی مانگی شوبات[پرۆدۆن مەبەستی شۆڕشی شوباتی 1848 – وەرگێڕ] دوو پرسیی سەرەکیی وروژان: یەکەم ئابووریی: پرسی کار و موڵکییەت، ئەوی تریان سیاسییە: پرسی حکومەت یاخود دەوڵەت-ە

لە پرسیی یەکەمدا، پرسە ئابوورییەکە، سۆشیالیستە دیمۆکراتەکان لە جەوهەردا تا ڕادەیەکی زۆر هاوڕان و لە تەك یەکدیدا دەنەوە، ئەوان دان بەوەدا دەنێن پرسەکە داگیرکردن و بەشکردنی موڵکییەت نییە، بگرە کەینەوەیشیان نییە . تەنانەت پرسیاریی دانانی باجی بە ئابەوانەی زیادەش لەسەر چینە ساماندار و خاوەنموڵکەکانیش نییە کە لە کاتێکدا تەجاوزی بنەماکانی ناسینی خاوەندارێتییان، کە لە دەستوورا ناسراوە ، کردووە، کە ئەمەش تەنها خزمەتی ئاوەژووکردنەوەی ئابووریی گشتی دەکات کە بارودۆخی پڕۆلیتاریا خراپ دەکات. ڕیفۆرمە ئابوورییەکە لە لایەکەوە پێکهاتووە لە مونافەسەکاریی و سەرەنجامیش زیانگەیاندن بە سەرمایە [کاپیتاڵ] بە لەدەستدانی داهاتەکەی، بە واتایەکی دیکە بەم ڕیفۆرمە چونیەککردنی توانای هەموو کەسەکان بە هەمان ئاستی کار و توانای کرێکار لە ڕووی داهاتیانەوە، لە لایەکی دیکەشەوە، هەڵوەشاندنەوەی سەراپای سیستەمی هەبوونی باجەکانە ، کە تەنها لەسەری کرێکاران و پیاوانی هەژارادا دەشکێنەوە ئەمەش بە شوێنگرتنەوەیان بە تاکە باجێك لەسەر سەرمایە کە لە قیستی بیمەی تەئمین، دەچێت.

لای Louis Blanc و Pierre Leroux بە کردنی ئەم دوو چاکسازییە گەورەیە، ئابووریی کۆمەڵایەتی لە سەرەوە بە خوارەوە ڕێکدەخرێتەوە، پەیوەندی نێوان بازرگانی و پیشەسازیی پێچەوانە دەبێتەوە، قازانجەکانیش کە ئێستا بە سەرمایەدارە بە کرێکاران دەگەڕێتەوە. مونافەسەش کە لە ئێستادا بێ سەروبەر و تێکدەرانەیە، دەبێتە ئامرازێکی بنیاتنەر و بەردار، چی تر بازاڕ پێویست نییە ، کەسانی کارگەر و خاوەنکار بەیەکەوە بە خۆشییەوە پەیوەستدە بنەوە،

ئیدی لەمەولا ترسێك لە داكشان [ركود] و هەڵپەساردن نابێت و نامێنێت. ڕژێمێكی نوێ بنیات دەنرێت، دامەزراوە كۆنەكان یا هەڵدەوەشێنرێنەوە یاخود دروستدەكرێنەوە.

بەم شێوەیە ڕەوتی شۆڕشگێڕانە دیاریكرا و مانا و ئامانجی بزوتنەوەكەش زانرا. هەرچییەكیش كە ڕەنگە لە هەنگاوە كردەیەكانا [عەمەلی] دەركەوێت، چاكسازییەكە چارەسەریدەكات. بە گوێرەی ئەم پرنسیپانە و لەسەر ئەم بنەمایانە ئیدی شۆڕشەكە هیچ پرسێكی دیكەی نابێت و دواتر كێشەی ئابووری ڕەنگە ئاوا حسابی بۆ بكرێت كە لابەلاكراوەتەوە.

هەرچی سەبارەت بە كێشە سیاسییەكەشە، لەتەك كێشەكەی پێشترا، ‘ئابوورییەكە ‘، دوورە لەوەی وەكو یەک بن، كە ڕزگاربوونە لە حكومەت و دەوڵەت لە ئایندەدا . ئا لەم خالەدا تەنانەت باسی حكومەت و دەوڵەت، لای ئەوان نەكراوە، ئەم گرفتە لە لایەن ویژدانی گشتییەوە و زیرەكی و هۆشیاریی جەماوەرەوە لەبیركراوە، یاخودهەر تێبینی نەكراوە. بەو شێوەیەی وەكو بینیمان شۆڕشی ئابووری تەواوكرا، بەڵام ئایا حكومەت، دەوڵەت دەتوانێت لە بوونیا بەردەوامبێت؟ پێویست بە بەردەوامبوونی دەكات؟. لێرەدا هیچ كەسێك نە لە دیمۆكرات و نە لە دەرەوەی ئەوان زاتی [جورئەت] ئەوە ناكات پرسیاریی بكات، كەواتە ئەوە هێشتا كێشەیە، گرفتە ، ئەگەر ئێمە توانیمان لە كارەساتە نوێیەكان قورتاربین، دەبێت ئەوەی ئایندەش لابەلابكرێتەوە.

ئێمە پێداگریی لەسەر ئەوە دەكەین، هەر تەنها ئێمەشین كە دڵنیایی دەكەینەوە كە لە شۆڕشی ئابوورییدا، ئەوە لەلای ئێمە بڕاوەتەوە، كە دەوڵەت بە تەواوی دەبێت وجودی نەمێنێت، ئەم لەبەینچونەی دەوڵەتیش بەرەنجامی زەروورەتەكە لە ڕێكخستنی سیستەمی پشتیوانە ” ڕەسید” (credit) و چاكسازی سیستەمی باجگەریی كە كارایی لەسەر ئەم جووتە نۆژەنكردنەوەی [ئابووریی و سیاسیی] حكومەت دادەنێت،[سیستەمی باجگەریی و پشتیوانە “كرێدت” لەو سەردەمەی فەرەنسەدا قورساییەكی یەكجار زۆری لەسەر خەڵكی دانابوو و سزادانی جێبەجێنەكردنەكەی زۆر سەخت بووە، هەبوونی ڕەسید گرنگ بووە كە بوونی دارایی بووە لە شێوەی جیادا، بە بوونی ئەم ڕەسیدە نە مافی دەنگدان و نە مافی تر هیچیان نەبووە – وەگەڕ] ئیدی یەكەم، حكومەت دەبێتە ناپێویستیی [بێ كەڵك] دواتریش بوونی مەحاڵ دەبێت، هەر ئاواش هەمان شت بۆ توێژاڵە خاوەندارە فیوداڵەكان، سووخۆرەكان، دەستوری پاشایەتی ڕەها، دەزگە قەزاییەكان،…تد پێشبینی دەكرێت، ئەمانە هەمووی لەژێر

ناوی ئازادیی لە پەروەردە و ڕۆشنبیریدا ناونووسکراون، بەڵام کاتێك کە خودی ‘ئازادیی’ دەگات، هەموو ئەوانە بە تەواوی دەکەون و لە بەرچاو وندەبن.

بە پێچەوانەی ئەوانی دیکە، کە لە ڕیزی پێشەوەیان ئەمە جیایان دەکەینەوە، Louis Blanc و Pierre Leroux ن، کە لە دوای شۆڕشی ئابوورییەکەوە، مانەوە و بەردەوامبوونی دەوڵەت بە زەرووری دەزانن، بەڵام لە فۆرمێکی ڕێکخراودا، بینای بکەنەوە، کەچی لە گەڵ ئەوەشدا لە لایەن ئەمانەوە نە پرنسیپێك هەیە و نە پلانێکیش بۆ ڕێکخستنەوەی دەوڵەتەکە.

پرسی سیاسیانە لای Louis Blanc و Pierre Leroux لەبری لەناوبردنی دەوڵەت لە ڕیشەوە و دیارکردنی و بەستنەوەی بە پرسی ئابوورییەوە کە پرسێکە و تا ئەمڕۆش هەر پرسە، ئەوان داکۆکی لە فراوانکردنی بەرتەلەکانی دەوڵەت، دەسەڵات، دەسەڵاتدارێتی، حکومەت، دەکەن. ئەوان تەنها ناوەکان دەگۆڕن، بۆ نموونە لەبری دەوڵەتی سەروەر[master-State] دەڵێن دەوڵەتی خزمەتکار [servant-State] وەکو بەوەی گۆڕینی وشەکان کافییە بۆ گۆڕینی شتەکان! سەرەڕای ئەمەش، دەربارەی ئەم سیستەمەی حکومەت هیچ شتێك نازانرێت وەك سیستەمێکی دینی لە بەشایی ئاسمانا خۆی ڕادەگرێت و هیچ دەربارەی نازانرێت، تقوسە دینییەکەی و ڕەوایەتی لەسەر زەوی و لە بەهەشتا، نەزانراوە.

لە ئێستادا پرسیارێك هەیە کە لە هەنووکەدا سۆشیالیست دیموکراتەکانی لەم مەسەلەیە و لە کێشەکانی دیکەدا دابەشکردووە وەکو ئایا دوای حەلبوونی بەکردەوەی پرسی کار و سەرمایە، دەوڵەت هەر دەبێت بمێنێتەوە و بەردەوامبێت ؟ بە مانایەکی دیکە ئایا دەبێت هەر دەوڵەتمان وەکو ئەوەی کە ئێستا هەمانە ببێت، ئایە دەستورێکی سیاسی بەجیا لە دەستورە کۆمەڵایەتییەکە دەبێت؟.

وەڵامی ئەمە پێچەوانەیە، ئەمە پەیداگریی لە سەر ئەوە دەکەین هەر کە کار و سەرمایە دیاریکرا و کێشەکە لابەلاکرایەوە، کۆمەڵە لەسەر پێی خۆی ڕادەوستێ، ئیدی چی تر پێویستی بە حکومەت نابێت. ئەمە لەبەر ئەوە زیاتر لە جارێك بانگەشەی ئەنارشیبوونی خۆمانمان کردووە. ئەنارشیەت هەلومەرجی بوونی کۆمەڵێکی پێگەییوە [ڕوشدە]، هەر وەك چۆن قوچکەیی/ هەرەمیی هەلومەرجی کۆمەڵەی سەرەتایی بووە[پرۆدۆن لێرەدا مەبەستی سەرهەڵدانی قوچکەییە پێش بەرەوچوونی کۆمەڵەی سەرەتایی بۆ کۆمەڵەی چینایەتیی- وەرگێڕ]، بەردەوام پێشەوەچوونێک، بەردەوام وەرچەرخانێك لە کۆمەڵەی مرۆڤایەتییدا لە

قوچکەییەوە بە کۆمەڵەی ئەنارشیی هەیە.

درێژەی هەیە.

....

**لەم نامیلکەیەدا پرۆدۆن ڕەخنەگرنگەکەی دژ بە پێگەی سۆشیالیستە دەوڵەتییەکانی / دەوڵەتخوازەکانی وەکو Louis Blanc و Pierre Leroux دەخاتەڕوو کە لە ژێر وەهمی گواستنەوەی دەوڵەتی- سەروەردا بوون کە سیحراویانە لەلایەن ئەوانەوە دەکرێت بە دەوڵەتی – خزمەتکار کە لە خزمەتی خەڵکدایە، بگۆڕێت. بە بەدبەختی، ئەم وەهمە بە فراوانی و بە زۆری بڵاوبووەوە و تا ئێستاش وەکو هەموو وەهمەکانی دیکە هەر لەگۆڕمانایە ، ئەگەر بمانەوێت مرۆڤگەلێکی ئازاد و پێگەیشتوو و بەرپرسیار بین، ئەم وەهمە پێویستە ڕەتبکرێتەوە.
پرۆدۆن ئەم تێکستەی لە ساڵی 1848 دا بە فەرەنسی نوسیوە و Benjamin R. Tucker لە ساڵی 1960 دا وەریگێڕاوەتە سەر ئینگلیزی. منیش لە دەقە ئینگلیزیەکەیەوە گێڕیومە بۆ زمانی کوردی.

خوێنەر لە خوێندنەوەیدا پێویستە ئاگاداری ئەوە بێت کە هەندێك بڕگەو ڕستە و وشە کە هاتون، هی خودی دوو نەیارەکەی پرۆدۆنە و پرۆدۆنیش بە تەوسەوە بەرانبەریان، like Louis Blanc و Pierre Leroux ، بەکاری هێناونەتەوە. گەر خوێنەر تێبنی ئەوە نەکات ئەوە ڕەنگە تووشی سەر لێبشێوانبێت کە لە کاتێکدا هەمان تێگەیشتن و چەمك لە لایەن خودی پرۆدۆنەوە و نەیارەکانیشییەوە بەکارهێنراون. لە وەها حاڵەتێکدا خوێنەر وا حاڵی دەبێت ، کە جیاوازییەك لە نێوانی ئەم دوو لایەنەدا نییە .

لە کۆتاییدا دەبێت ئەوەش بڵێم ئەم تێکستەی پرۆدۆن بە دیدی ئەنارکیستەکانی ئێستا خاڵی نییە لە سەرنج و ڕەخنە کە ئەمەش لای ئەنارکیستەکان شتێکی ئاساییە، هاوکاتیش بوونی ئەو ڕەخنە و سەرنجانە لە ئەنارکیستیبوونی پرۆدۆن کەم ناکاتەوە. بناخەی بیری ئەو و دژایەتیکردنی بە دەوڵەت و دەسەڵات و داکۆکیکردن لە خودی خۆبەڕێوەبەریی و کاری هەرەوەزیانە و گەلکاریی و مافی تاك، تەسقاڵێك لە بایاخی نوسینەکانی پرۆدۆن سەبارەت بەو پرسانە، کەمناکەنەوە. وەرگێڕ.

ئەرکێک لە یادی 104 ساڵەی تاوانی کۆمەڵکوژی ئەرمەنییەکاندا ...عەلی مەحمود محەمەد

ئەرکێک لە یادی 104 ساڵەی تاوانی کۆمەڵکوژی خوشک و برا ئەرمەنییەکاندا

رێگات بکەوێتە مۆنمێنتی جینۆسایدی ئەرمەنەکان لە شاری یەریڤانی پایتەختی ئەرمینیا، تێزیێ لە وێنەی سەرەک عەشیرەتە کوردەکان بەشێوەی دڕندە دەردەکەون یان وێنا کراون کە بەشدار بوونە لە جینۆسایدکردنیان، ئەم وێنانە بوونەتە بەشێک لە زاکیرەی ئەو گەلە، وێنەی دەرە بەگ و سەرەک خێڵ و شێخە کوردەکان کە هیچ پەیوەندییەکان بە خەڵکە عامییەکەوە نییە، ئەم زاکیرەیە رەشە بە سانایی ناسڕدرێتەوە، بە دیدار و مجامەلەی کاتی دوژمنەکەم دەستەمۆ کۆتایی نایات، لەبەردەم هەڵوەستدا رامان دەگرێت، لە بەرامبەردا نابێت تا کۆتایی سەرمان لە ژێر لمدا بشارینەوە لە ترسی هەڵوەست دەربڕین، باجی دڕندەیی و تاڵان و بڕەی ئەو ئاغاو دەرەبەگ و سەرەک خێڵانە دەبێت عامییەی خەڵک بیداتەوە، پێویستە هەنگاو بنێین بۆ سڕینەوەی شوێنەوارەکان رابردوو، ئەویش دانانە بە راستییەکان وەک ئەوەی لە حەقیقەتدا هەیە نەک وەک ئەوەی دەمانەوێت و پینەو پەڕۆی بکەین، یاخود ناسیۆنالستە توندڕەوەکانی ئەوان دەیانەوێت بیسەپێنن، یان ئەوەی ناسیۆنالستەکان هەردوولا کردویانە بە مەیدانی شەڕی موقەدەسە پوچەکانیان، دەبێت رێگا لە ناسیۆنالیزمی هەردوولا بگرین نەوت بە ئاگری رابردوودا بکەن، ئەوان لە پاڵ تورکیا سەرەک عەشیرەتە کوردەکانی باکور و سەرەک عەشیرەتە عەرەبەکانی سوریا بە هاوبەشی تاوان دەزانن، ئەدی ئێمە وەڵاممان چییە لە کاتێکدا وێنەو دۆکۆمێنتەکانی ئەوکات ئامادەن.

نکۆڵیکردن بەخۆی درێژەدانە بە تاوان، رێگە گرتنە لە سارێژ بوونی بیرینەکانی رابردوو، درێژەدانە بە شەڕی باوباپیران بۆ نەوەی نوێ،

گەلی کورد بەرپرسیارەتی یاسایی هەڵناگرێت بەرامبەر بە تاوانی جینۆسایدی ئەرمەنەکان، بەڵام دەبێت بەرپرسیارەتی تاوانی هەندێك لە هاووڵاتیانی بگرێتە ئەستۆ، کە هاوکاری سوپای عوسمانی بوونە لە تاوانەکە، دەبێت دان بە حەقیقەتی یاسایی تاوانەکە بنێت وەك چۆن ئێمە داوادەکەین کەیسەکانی جینۆسایدمان بە جیهان بناسرێت، پێویستە لە بری ئەو کوردە خۆفرۆشانەی بەشدار بوونە لە تاوانەکە بەرپرسیارەتی ئەخلاقی هەڵبگرێت، دەبێت جێگاو ڕێگای مرۆڤەکان لە مێژوودا وەك خۆی نیشان بدرێت، ئیتر سەردەمی بە پیرۆزکردنی پاشا کۆرەکان بە کۆتا گەیشتووە، ئێستا سەردەمی دادگاییەکانی تاوانەکانی رابردوو و داوای لێبوردنکردنە لە دەندێیەکان نەوەکان پێشوو.

نابێت هاشا لە بەشداری هەندێك لە سەرۆك عەشیرەتە کوردەکان بکرێت لە تاوانەکە، کە هەندێکیان تاوانی قێزەونیان ئەنجامداوە وەك بەشێك لە سوارەی حەمیدیە، بەڵام بەشێوەی سستامتیك وەك بڕیاردەر کوردەکان بەشداریان نەکردووە لە تاوانەکە، چونکە دەوڵەتیان نەبووە و بڕیار لای ئەوانەوە دەرنەچووە، ئەوەی کراوە وەك نۆکەری بووە و هاوبەشی تاوانە، یاخود لە ژێر کاریگەری بیری ئاینیدا وەك بەشێك لە خەلافەت ئەنجامدراوە، بۆیە پێویستە تاك لایەنە نابێت سەیری رووداوەکان بکرێت، نابێت هەڵوێستی ناسیۆنالزمە راستگەراکانی پۆڵەندا و فەرەنساو …هتد دوبارە بکرێتەوە، لە کاتێکدا خۆمان قوربانی جینۆسایدین، دامەزرێنەری بەرەی نیشتمانی فەرەنسی ئینکاری هۆلۆکۆست دەکات،د ەڵێت بە بەشێك لە وردەکاری جەنگی جیهانی دووەمی دەزانین، تەنانەت لە یاداشتەکانی بە توندی داکۆکی لە فلیپ بیتان سەرۆکی حکومەتی فیشی پاشکۆی هیتلەر دەکات لە فەرەنسا، حکومەتی راستگەرای پۆڵەنداش بڕیاری 3 ساڵ زیندانی بە ئەوانە دەرکردووە کە هەندێك لە هاوکارانی پۆڵەندی نازیەکان بە هاوبەش دادەنێن لە تاوانی هۆلۆکۆست، ئەمەش وەك داکۆکیکردن لە کەرامەتی نیشتمانی دەزانن، ئەمە بەخۆی نکۆڵی تاوانی هاوبەشانی نازییەکانە و داکۆکیە لە هاوبەشانی تاوانەکانی نازیەت، دەسەڵاتی شاری سربرنیتشا بەرزترین ڕێز لێنانی بەخشی بە میلوارادو دودیك سەرۆك ئەرکانی سوپای بۆسنە کە نکۆڵی کۆمەڵکوژی سربرنیتشا دەکات، ناسیۆنالیزمی ئەمەی دەوڵەت، لە کوردستانیش بهانە بە تاوانەکانی پاشای کۆرە دەهێنرێتەوە بەرامبەر بە ئێزیدییەکان، تاوان لە چ ژینگەیەو بەهانەیەك ئەنجام بدرێت تاوانە، دادپەروەری مامەڵە لە گەڵ ئەنجامەکان دەکات نەك بهانەکان.
نکۆڵیکردنی تاوان، بەخۆی درێژەدانە بە تاوان بەشێوەی نەرم،

مرۆڤـایەتی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ دەگـات بە حەقیقەتەکـانی رابـردوو، سەردەمی شاردنەوەی زانیاری و حەقیقەتەکان بەسەر چووە، پیرۆز کردنی دەندەیی لە هیچ چوارچێوەیەك ئاینی یان ناسیۆنالستی جێگای نەماوە، بۆیە ڕۆژێك زووتر دان نان بە حەقیقەت ، ئارام بەخشترەو جوانکردنی سیمای گەلە، کریس ئەندەرسن سەرنووسەری گۆڤاری وایەرد رایگەیانـد "زانیـارییە زۆرو زەبەنەکـان لە سـەردەمی ئەنتەرنێـت، هەموو راستیەکان ئاشکرا دەکات، پێویست بە زانست و تیۆری ناکات"، بۆیە نکۆڵی کردن وەك سەرکردنە ژێر لمە لە سەردەمی ئەنتەرنێت و زانیارییە بێ کۆتاکاندا.

نەتەوەپەرستی و ئاین پەرستی چاوی مرۆڤەکان لە ئاست دانان بە راسـتیەکان و حەقیقەتـی مێژویـی کـوێر دەکـات، مرۆڤـایەتی لە بیرکردنەوەدا دەکوژێت ، هەڵوەدای پاکیزەیی نەتەوەو ئاینە، بۆیە بە نەنگی دەزانێت دان بە ناشرینیەکان رابردوودا بنێت، با ئەمەش نەکەوینە داوی ناسیۆنالیزمی تورك موتوربە کراو بە ئاینەوە، سەیری هەڵوەستە شەرمەزارییەکانیان بکەن نەك لە شاری قۆنیای بگرە لە لاهای و برۆکسل،لە 2ی حوزەیرانی دا2016، بەندستاغی ئەڵمانیا دانی نا بە تاوانی جینۆسایدی ئەرمەنەکان، پێشتریش بەلجیکا هەمان هەنگاوی نابوو، ئەوەی لای من گرنگە لە پرسەی دان نان بە تاوانی جینۆسایدی ئەرمەنەکان لە پەرلەمانی ئەڵمانیا و بەلجیکا، بەچونی دوو پەرلەمانتـاری تـورکە لە پەرلەمـانی ناوەنـدی ئەڵمانیـاو پەرلەمـانی هەرێمـی برۆکسـل لە بەلجیکـا، هەردووك بە پاشنـاوی ئۆزدەمیر ناوەکانیان هاتووە، یەکیان پیاو چەپی ژینگەیە پارێز و ئەوی دیکە ژنی حیجاب لەسەر نەتەوەیی ئیسلامی، هەردوکیان لە دایك بـووی دەرەوەی تورکیـا و پەروەردەی ژینگەی ڕۆژئـاوا، ئەم دوو ئۆزدەمیرە بە دوو هەڵوەستی پێچەوانە سەبارەت بە دۆسیەی جینۆسایدی ئەرمەن دەناسرێنەوە، یەکیـان پێشەنـگ لە بـواری ناساندنی، بیرکردنەوەیەکـی مرۆڤدۆسـتانەی ئەنتەرناسیۆنالسـتانە، ئەوی دیکە سەرسەخت لە ئاست ڕەتکردنەوەی حەقیقەتەکان، بە بەچونی ئاینی و ناسیۆنالیزمەوە لە ئاست ئەو هەموو وێنە پڕ تاوانە قێزەون و ئەسك و پروسکە هەڵوەست وەردەگرێت، چاو دادەخات و کاروانی قوربانییەکان نابینێت.

جیم ئۆزدەمیر لە دایك بووی 21ی دیسەمبەری 1965ی شاری باد ئۆراخی ئەڵمانیـا، بنەچە چەرکەسـی تورکیـا، سـەرۆکی لیسـتی سـەوزەکان لە پەرلەمانی ئەڵمانیا، کە پێشتر لە ساڵی 2007 بە پێی بڕگەی 301ی دەستوری تورکیـا سـزا درابـوو، بە تـاوانی پێشێلکردنـی (یاسـای

سوکایەتی بە ناسنامەی تورکی) بە پێی یاساکە تاوانە دان بە
کۆمەڵکوژی لە تورکیا بنرێت وەك ئەوەی لە پۆڵەندای ناو یەکێتی
ئەوروپا پەسەندکرا, ج ئۆزدەمیرو و چەند پەرلەمانتارێکی پارتەکەی
تۆمەتبارکران بە پێشێلکردنی ئەو بڕگەیە لە دەستوری وڵات, بەهۆی
هەڵوێستیانەوە لە سەر دۆزی ئەرمەن و عەلەویەکان کە هەیانبوو, کە
پێشتر بەهەمان تاوان و پێشێلکردنی هەمان بڕگەی دەستوری تورکیا
نووسەری گەورەی ئەرمەنی هرانت دینك سزا دراو دواتر تیرۆر کرا,
هاوکات رۆمانووسی ناسراو ئۆرهان بامۆك هەڵگری خەباتی نۆبڵی ئەدەب
بەهەمان بڕگەی دەستور سزادراوە, واتا ئەوەی جیناتی مرۆڤبوونی
هەڵگرتبێت دەبێت سزاکەی بخوات, ج ئۆزدەمیر پارتەکەی بە بۆنەی
یادی 101 ساڵەی وەبیرهێنانەوەی تاوانەکەوە لە 24ی نیسانی 2016
دا, پرۆژەی ناساندنی تاوانی کۆمەڵکوژی ئەرمەنیەکانی لە تورکیا بە
جینۆساید پێشکەش بە پەرلەمانی ئەڵمانیا کرد, لە رۆژانی پێش
دەنگدانەکە جیم ئۆزدەمیر بەهۆی هەڵوێستە شێلگیرانەکەیەوە لەسەر
دۆسیەکە, دەکەوێتە بەر هەڕەشەی تورکە ئیسلامی و ناسیۆنالیستەکان,
لێ گوێی نەدا بە هەڕەشەکان لە وتەکەیدا لە پەرلەمان لە چرکە ساتی
پێش دەنگدانەکە وتی: (80-90%ی سەرجەم هاووڵاتیانی ئەرمەن, 98%ی
پیاوانیان,100%ی پیاوانی ئاینیان لەناو براون لەو تاوانە) هاوکات
لە بەشێکی دیکە لێدوانەکەی هەمان رۆژی لە پەرلەمانی ئەڵمانیا
وتی: هەموو ئەو تاوانانەی ئەڵمانیا بەرامبەر بە گەلانی ئەوروپا
ئەنجامی داوە دەبێت بە جینۆساید بناسرێت , ج ئۆزدەمیر لە درێژەی
بۆچونەکەیدا رایگەیاند گرنگە دان بە رابردووماندا بنێن, نابێت
تورکیا شانازی بە رابردووی خۆیەوە بکات, دەبێت رابردوو قەبوڵ
بکرێت وەك خۆی.

تەواو دژ بەم هەڵوێستە ئەخلاقیانەیەی ج ئۆزدەمیر بەرامبەر بە
کۆمەڵکوژی گەلێك کە گەلەکەی خۆی ئەنجامی داوە, خاتوو ئۆزدەمیر لە
دایك بووی 7ی دیسەمبەری 1982 ی شاریب□کی بەلجیکا, یەکەم
پەرلەمانتاری حیجاب لەسەرە لە ئەوروپا, پەرلەمانتار لە پەرلەمانی
هەرێمی برۆکسل لەسەر لیستی پارتی ناوەندی دیموکراسی مرۆڤایەتی
CDH, هەڵوێستێکی دژ بە هەڵوێستەکەی ج ئۆزدەمیر وەردگرێت, نکۆڵی
تەواو لە بوونی تاوانەکە دەکات, ئەو لە یادی 100 ساڵەی ئەم
تاوانە قێزەونەدا, لە بەرامبەر ئەوەی رەتی کردەوە وەڵام بە
پرسیارەکانی کەناڵی ئاڕ تی ئێڵ ی تایبەت بداتەوە سەبارەت بە پرسی
جینۆسایدی ئەرمەنەکان لە تورکیا, لە بەرواری 29ی ئایاری 2015 لە
پارتەکەی دەرکرا, ئەمەش رووداوێکی گرنگ و هەنگاوێکی ئەخلاقیانەی
گرنگ بوو, لیژنەی ئەخلاقی پارتی ناوبراو نای.

هاوکات لە بەرواری 24ی نیسانی 2015 کە یادی 100 ساڵەی تاوانی کۆمەڵکوژی ئەرمەنەکان بوو، 6 پەرلەمانتاری بەلجیکی بە ڕەگەز تورك ئەو رۆژە ئامادەی پەرلەمان نەبوون، بۆ ئەوەی بەشداری نەکەن لەو خولەکە بێدەنگییەی لە پەرلەمانی بەلجیکا راگەیەنرا بۆ گیانی پاکی قوربانیانی ئەرمەنی لە یادەوەری 100 ساڵەی تاوانەکە، بۆیە خۆیان دزییەوە، ئەمە چ کارێکی نا ئەخلاقیانەیە، سەیر کەن ئاین شەو رۆژ ئیدعای ئەخلاق دەکات، کەچی هەندێك جار دەبێتە فاکتەر بۆ کاری نا ئەخلاقانە.

بە دوای دەرکردنی خاتوو ماهینور ئۆزدەمیر لە پارتەکەی تورکە ئیسلامی و ناسیۆنالستەکان لە برۆکسل و ئەستەمبوڵ خۆپیشاندانی ناڕەزایەتیان بۆ پشتیوانیکردن لە هەڵوێستەکەی بەڕێوەبردو وەك قارەمان ناساندیان، زۆر لەو قارەمانانە کە پیرۆز کراون لەسەر هەڵوێستی شەرمنانە بە پیرۆز کراون لە مێژوودا، تەنانەت ئەردۆگان و کچەکەی سومەیە هاتنە سەرخەت بۆ توندی رەخنەیان لە دەرکردنی ناوبراو لە پارتی ناوەندی دیموکراسی مرۆڤایەتی CDH گرت، خۆپیشاندەران لەسەر لافیتەکانیان نوسیبویان ماهینور ئۆزدەمیر شەرەفمانە، شەرەف لای ئەوان داکۆکیکردنە لە دڕندەییەکانی رابردوو.

هەر لەم بارەیەوە رۆژی پێنج شەممە 22ی شوباتی 2018، پەرلەمانی هۆڵەندا بە زۆرینەی 142 دەنگ لە کۆی 150 دەنگ ، بڕیاری بە جینۆساید ناسینی کەیسی جینۆسایدی ئەرمەنی دا، هاوکات بڕیاری دا وەزارەتی دەرەوە 5 ساڵ جارێك بەشداری مەراسیمی ساڵوەگەڕی تاوانەکە بکات.
لە دەنگدانەکە 3 پەرلەمانتار دژ بە بڕیارەکە وەستانەوە، ئەوانیش هەر سێکیان بە ڕەگەز تورك بوون” Farid Azarkan, Tunahan Kuzu, Selçuk Öztürk” لە پارتی ” DENK “، ئەمە لە کاتێکدا پارتی ناوبراو خۆی بە چەپ و سۆسیال دیموکرات دەزانێت و لە 9ی فیبریوەری 2015 لە پارتی کاری هۆڵەندی جیابوەوە، ئەدی دەبێت هەڵوێستی ناسیۆنالست و ئیسلامیەکان چۆن بێت؟.

ساڵی 2015، 49 پەرلەمانتاری کورد، لەسەر پێشنیاری ڕێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید وەك دەستپێشخەرییەك، جینۆسایدی ئەرمەنی وەك جینۆساید ناسی، کە نامەکە دراوە بە چالاکوانانی بواری جینۆسایدی ئەرمەنی، وەك هەنگاوێکی سەرەتایی بۆ ساڕێژکردنی ئەو زامە قوڵەی هەندێك دەرەبەگ و سەرۆك عەشیرەتی کورد ئەنجامیان داوە، وەك بەشێك لە دەزگا سەرکوتکەرەکانی عوسمانی، هاوکات لە ڕۆژی سێشەممە 17ی یەنایەری 2018، پەرلەمانی ئەرمینیا دانی نا بە جینۆسایدی

ئەزیدیەکان, دەکرێت ئەم هەنگاوانە بکرێنە سەرەتایەک بۆ دان نان بە حەقیقەتەکانی رابردوو و سارێژ کردنەوەی برینە قوڵەکان.

ئیتر ئەمە ئایا سەیری هەڵوێست لەسەر جینۆساید و تاوان بەرامبەر بە گەلان, وەک هەڵوێستی ئەخلاقانەی مرۆڤ دۆستانە دەکەین, یان بەرچاو تەسکانە, لە روانگەی نەتەوەپەرستی و ئاینی و نکۆڵی کردن لە ناشرینیەکانی رابردوو تێی دەڕوانین, وەک ئەو سیاسی و رۆشنبیرانەی نەتەوە سەردەستەکان کە نکۆڵی لە حەقیقەتی تاوانەکانی دەوڵەتەکانیان دەکەن بەرامبەر گەلەکەمان, یان دەمانەوێت ببین بە ئیسماعیل بێشکچی و هادی عەلەوی و کازم حەبیب و ئەحمەد تورک..., یان باخچەلی و میشل عەفلەق...و نموونەکانیان, مێژوو پڕە لە هەڵوێستی بەشی دووەم, وەلە داهاتوو بە نموونە دگمەنەکانی بەشی یەکەمە, لە کردنەوەی گرێکانی گرێ کوێرەکان مێژوو, زۆر لە مرۆڤە موقەدەسەکانی رابردوو وردو خاش دەکات, مرۆڤە پیرۆزەکانی رابردوو زۆریان وەک پاشای کەرە لە ئاست گەورەیی تاوانی کۆمەڵکوژی ئەزیدیەکان لە پیرۆزی دادەماڵرێن و چاوەڕوانی دادگایی دەکەن, بۆیە با چاوەڕوان بین مێژووش خوێندنەوەی تازەی بۆ بکرێت و سەرلەنوێ بنوسرێتەوە, با ئەمەش بچینە پاڵ فەرەنسیەکان, وڵاتی فەیلەسوف و دەستپێشخەرە مێژوییەکان کە سبەی دەکەنە رۆژێکی نیشتمانی.

سێ ڕۆمانی عومەر سەید، ئەنفال لە نەستی تاکی کورددا ... محەمەد سەرابی

ئەگەر لە مێژووی هەر نەتەوەیەک، یان هەر کۆمەڵگایەکی دونیا بڕوانیین، ئەوا دەکرێت لە فۆرمی جیاوازدا مێژوویان پەبەت لە کارەساتی گەورە، پەبەت لە جەنگە کاولکارییەکان، لە داگیرکاری و کارەساتی سروشتی و جینۆسایدو سڕینەوەی نەتەوەییان. بەهەمانشێوە ئەگەر بەدیوێکی دیکەدا لە مێژووی ئەدەبیاتی ئەو نەتەوانە بڕوانیین، دەبینین ئەم دوو تەوەرەیە، واتە مێژووی کارەسات و ڕووداوە گەورەکان، لەگەڵ مێژووی ئەدەبیاتدا پەیوەندییەکی تووندیی

کارو کارتێکردنیان بەیەکترەوە هەیە، کە تێیدا مێژوو وەک کارتێکەرێک کاریگەری و ڕەنگدانەوەی گەورە لە ئەدەبیاتدا دەنێتەئاراوە. بەچەشنێک دەکرێت گۆڕانکاری گەورە لە ڕەوت و قوتابخانەو ڕێبازە ئەدەبییەکاندا دروستبکات و تەنانەت ڕەوت و قوتابخانەو ڕێبازی نوێی تاقینەکراوە بێنێتەکایەوە. بە مانایەکی تر، ڕەوت و ئاراستەی ڕووداوە مێژووییەکان، دەکرێت ڕۆڵێکی گەورەی هەبێت لە گۆڕینی ئاراستەی ڕەوتە ئەدەبی و هونەرییەکان.

لە دونیادا ڕەنگە بەگەنەویست بێت، کارەساتەکی وەکو هۆڵۆکۆست، جینۆسایدکردنی ڕەگەزی جوولەکەکان لەلایەن پارتی سۆسیالیستی کرێکارانی ئەڵمان، ناسراو بە نازییەکان و بە سەرکردایەتی "ئادۆلف هیتلەر" لە ماوەی جەنگی جیهانی دووهەمدا، پاش ئەو ڕوداوە چی کاریگەرییەکی گەورە لەسەر ئەدەبیات و هونەرو سینەمای نە تەنیا هەر جوولەکەکان دادەنێت، بەڵکو کاریگەری گەورە دەکاتە سەر بەرهەمە ئەدەبییەکانی بەشێکی زۆری ئەوروپا بە گشتی. هۆڵۆکۆست، ئەو کارەساتەی ژمارەی قوربانییەکانی بە یانزە ملیۆن کەس مەزەندەدەکرێت. هەرچەندێک بێت، دواجار ئەم کارەساتە دەبێتەهۆی ئەوەی سەدان تێکستی ئەدەبی لە بوارەکانی شانۆ، یاداشتنامە، چیرۆک و ڕۆمان و فیلمی سینەمایی و...هتد، لێبکەوێتەوە. بێگومان ئەگەر باس لەوەش بکرێت، کە دواجار ئەم کارکردنە لەم بوارانەدا بە تایبەت لەلایەن جوولەکەکان خۆیانەوە، چی دەرئەنجامێکی هەبووە، ئەوا ڕەنگە بە دیکۆمێنتکردن و پاراستنی بەڵگە مێژووییەکان، ناساندن و نیشاندانی ئەو کارەساتە بە نەوەکانی خۆیان و هەموو دونیاو بەکارهێنانەوەی بۆ وەرگرتنەوەی ماف و پاراستنی حەقی مرۆیی و سیایی گەورەی خۆیان، بەزیندووهێشتنەوەو ڕێگری لە دووبارەبوونەوەی ئەو کارەساتە، بۆ جوولەکان کەمترین بایەخی ئەو بەرهەمانە بێت، لەپاڵ دەرئەنجامە گرنگەکانی دیکەدا، ئەگەر لێکۆڵینەوەی تایبەت لەوبارەوە بکرێت، کە لێرەدا مەبەستی سەرەکی من نییە.

ئەوەی لێرەدا بۆ من گرنگەو دەمەوێت بە کورتی وەڵامی بدەمەوە، ئەو پرسەیە کە ئەگەر پەیوەندی کارەساتە گەورەکانی دونیا، نەتەوەو کۆمەڵگا جیاوازەکان لەگەڵ ئەدەبدا پەیوەندییەکی توند هەبێت و بەو چەشنەی هۆڵۆکۆست کاریگەری لەسەر ئەدەب دابنێت، ئەی کاریگەری ئەنفال و جینۆسایدی بەشێکی گەورەی میللەتی کورد لەلایەن دەسەڵاتی بەعسەوە، کە پەیوەندییەکی تەواو لاوازە، بە چەشنێک لە بێدەنگییەکی تەواو ترسناکی ئەدەبی و هونەری دونیای کوردیدا فەرامۆشدەکرێت و کەمترین دەقی ئەدەبی لە بوارەکانی شیعرو ژانرە جیاوازەکانی دیکەی

پ□خشانی ل□ند□کەوێتەوە، بۆچی دەگەڕێتەوە؟ هەر لەم لایەنەشەوە، یەکێک لە هەرە خاڵە گرنگەکانی بایەخی سێ ڕۆمانی "عومەر سەید"، کە سێ ڕۆمانن لەناو ئەو بێدەنگییە ترسناکەدا لەبارەی کارەساتی ئەنفالەوە نوسراون، ئاماژ□ پێبدەم.

زۆرن ئەو سەرچاوەنەی دەکرێت هۆکاری ئەم بێدەنگییە بۆ هەست و سۆزو هەڵچوونە دەروونییەکانی شاعیران و نووسەران بگەڕێننەوە، بەڵام ئەگەر ئەمە وەڵامە بنەڕەتییەکە بێت، هۆکار چییە شاعیرو ئەدیبانی سەر بەم نەتەوە کارەساتبارە دەکەونە بۆشاییەکی وەهاوە؟ لەکاتێکدا لە قۆناغەکانی (شۆڕش)و بەرەنگاری نەتەوەی ئێمەدا، بەتەواوی خواستەکانی بەرەی (شۆڕش) بەسەر ئەدەبیاتی دوانیای ئێمەدا باڵدەکێشێت و تەنانەت ئەو تێمایانە درێژدەبێتەوە بۆ قۆناغەکانی دوای ڕاپەڕین و تاوەکو ئێستاش بەردەوامی هەیە. ئیتر چی ئەو□ بێت لە قۆناغەکانی پێش ڕاپەڕیندا ئەدەبیاتی ئێمە بچێتە سەنگەری بەرگری و خواستەکانی بەرەی (شۆڕش)ەوە، یاخود لە قۆناغەکانی دوای ڕاپەڕینەوە ئیتر ئەو مێژوووە ببێتە ڕوداوێک هەڵوێستەی لەسەر بکرێت و شیکاربکرێت، وەک ئەوەی "هیوا قادر" لە لە ڕۆمانی (منداڵانی گەڕەک)و "جان دۆست" لە ڕۆمانەکانیدا کاریان لەسەرکردوووە، یان بە دیدێکی ڕەخنەئامێزەوە لێیبڕواندرێت، وەک ئەوەی "بەختیار عەلی" زۆرترین ڕۆمانەکانی خۆی بۆ تەرخاندەکات، بەتایبەت درێژترین ڕۆمانی لە سێ بەرگدا (کەشتی فریشتەکان).

لێرەوە ئەگەر ئەم دوو لایەنە جیاوازە بەراود بکەین، واتە ڕەنگدانەو□ و باڵکێشانی (شۆڕشی کورد) لە ئەدەبیاتی کوردیداو ئەو بێدەنگییە فراوانەی جینۆسایدو ڕەوی بەکۆمەڵ و ئەنفال و کۆمەڵکوژی هەڵەبجە، ڕەنگە کەمێک لە وەڵامی هۆکاری ئەو بێدەنگییە نزیکمان بکاتەوە.

ئەنفالی سەدو حەفتاو دوو هەزار کوردی ناوچەکانی کوردستان و کۆمەڵکوژی پێنج هەزار مرۆڤی بێ گوناهی هەڵەبجەو هەوڵی پاکتاوی تەواوی کوردو سڕینەوەو کاولکاری چوارهـەزارو پێنجسەد گوندو بەتەعریبکردنی شارو وێرانکردی خاکی کوردستان، بێ بەهاکردن و قەدەغەکردنی زمانی کوردی و تەواوی هەوڵ و دەرئەنجامەکانی دیکەی شاڵاوی ئەنفال و پاکتاوی مرۆڤی کورد، نەبوونەتە ڕوداوێکی وەها کە ببێتە بەشێک لە نەستی مرۆڤەکانی دوای ئەو کارەساتگەلە بە گشتی و نووسەران و ئەدیبانی کورد بەتایبەتی. لەحاڵێکیشدا ئەگەر بووبێتە بەشێک لە نەستی پاشماوەکانی ئەنفال، ئەوا ئەو بەشە لە مرۆڤی کومەڵگای ئێمە؛ نوخبەی ئەدیبان و نووسەران نیین، تاوەکو ئەو

ڕووداوە بگێڕنەوەو بیگواسنەوە ناو ئەدەبیات. "تەیمور"و پیرەژنەکی قوربانی دەستی ئەو غەدرە، نە تەنیا خاوەن زمانەکی گێڕانەوەی هونەری نیین، بەڵکو خۆیان ئەنفالن و پێویستیان بە ئەوە هەیە ئەدیبێک ئازارو چاوەڕوانییەکانیان بە دونیا بەیانبکات و بگێڕێتەوە.

نەست ئەوەندەی لێرەدا بەمانا سایکۆلۆژییەکەی گرنگە، کە بریتییە لە عەقڵی پەنهان(باطن)ی مرۆڤ و پێکهاتە خودی و زاتییەکانی مرۆڤ دەگرێتەوە، ئەوەندەش بەمانا لێکسیکۆلۆژییەکەی گرنگە، کە بریتییە لێکسیکۆنی مرۆڤ و کۆی زانیارییەکانی مرۆڤ بە گشتی و تایبەتییەکانییەوە لەخۆدەگرێت. بەم مانایەش بە شێوەیەکی گشتی دەکرێت بڵێین؛ نەست بریتییە لە بوونی مرۆڤ. بایەخی ئەم دوو پێکهاتەیە بە ئەدەب لێرەوەیە، چونکە ئامرازی سەرەکی و بنەڕەتیین بۆ بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێکی هونەری لەهەر بوارێکدا بێت. ئەوەش لەو سۆنگەیەوە، کە لەلایەنە سایکۆلۆژییەکەیەوە "سیمگوند فرۆید" لە تیۆرییەکانی ئاماژەی بە ئەوە کردووە، کە چەندە چەپاندە سایکۆلۆژییەکانی مرۆڤ، کە لە زاتی مرۆڤەوە سەرچاوەیانگرتووەو لە نەستیاندا کەپتدەکرێن، دەشێت لە ئاستێکی دیکەدا سەرهەڵبدەنەوە، وەک ئەوەی لە ئاستی هونەرییدا دەشێت بەرهەمێکی هونەری لێبکەوێتەوە. هەرچی بەمانا لێکسیکۆنییەکەشییەتی، بێگومان ناکرێت نووسەر بەبێ گێڕانەوە بە زانیارییە فەرهەنگی و ئاوەزمەندییەکانی هیچ تێکستێک بەرهەمبهێنێت. ئەوەشی لەم ئاستەدا بۆ گێڕانەوەی دەقێکی هونەری گرنگە، زانیارییە تایبەتییەکانی نووسەرن لە هەمبەر بابەتی دەقەکەیدا، بەتایبەت لە بەرهەمێنانی دەقێکی هونەری ئەدەبیدا. زانیاری تایبەت بەمانای ئەزموونی تایبەتی مرۆڤ لەگەڵ چەمک، یان هەر دیاردەو ڕووداوێکی دیارکراودا کە مرۆڤ ڕووبەڕووی دەبێتەوە.

ئیشکال و بۆشاییە گەورەکەی ئەنفال بۆ تاکی کورد لێرەوە دەستپێدەکات، ئەنفال وەک کارەساتێکی گەورە نەبووەتە بەشێک لەو پێکهاتە سایکۆلۆژییەی نەستی مرۆڤی کورد پێکدەهێنێت. بەمانایەکی تر وەک وتمان، نەبووەتە بەشێک لە بوونی مرۆڤی کورد. ئازارو نەهامەتییەکانی کورد تاوەکو ڕاپەڕینی نەوەدو یەکی سەدەی ڕابردو درێژدەبێتەوەو لەوێدا دەوەستێت. لەوێدا ئیتر دیوارێک لەنێوان قوربانییەکانی ئەنفال و نەوەی دوای ڕاپەڕیندا دورستدەبێت، یاخود دروستدەکرێت. بە پێچەوانەی سەردەمی (شۆڕش)ەوە، لە دەیان کەناڵی جیاوازەوە (شۆڕش) دەخرێتەوە ناو نەستی مرۆڤی کورد. (شۆڕش)

قەدەغەدەکرێت و ئەو قەدەغەکردنەش دووبارە دەبێتەوە پاڵنەرو پاوەری ئەو کەناڵانە، بەڵام ئەنفال تەواوی ماناو هالە بنەڕەتییەکانی خۆی لەدەستدەدات و ماناو هالەی دەستکردی دیکەی دەدرێتە پاڵ کە لە ئەنفالبوونی دادەماڵێت. مینەی ئەنفال دەشێوێندرێت و دەمامکی ساختەی بەبەردادەکرێت. ئەنفال لە تراژیدیاو کاراساتێکی نەتەوەیی گۆڕاوە دەکرێتە ئامێرو کەرەستەیەکی کەسابەتی حوکمی. لەبرەشەوە ئەنفالە وەک پێکهاتەیەکی گۆڕە لە پێکهاتەی گشتی کوردبوون جیادەکرێتەوە.

بەدیوەکەی تردا، ئەنفال وەک چەمکێک کە خاوەنی دەلالەتی مێژوویی و وجودی خۆیەتی، لە پرسی (ئەنفال چییە؟)وە، بچوک دەکرێتەوە بۆ پرسی "کێ ئەنفالی کردو کەی ئەنفال ڕوویدا؟" وەڵامی کە ئەنفالکرا؟ بە تەواوی جیاکردنەوەی ئەنفالە لە جەستەی (من). وەڵامی کەی ئەنفال ڕوویدا؟ دابڕانی ئەنفالە لە ئێستاو ئایندەو جێهێشتنەتی لە ڕابردوودا. بەم مانایە، ئەنفال نابێتە ڕووداوێکی تایبەتی کە تاکی کورد ئەزموونی بکات، ڕووبەڕوویبێتەوەو بێتە زانیارییەکی تایبەت و لە لیکسیکۆنیدا تۆماریبکات. بەڵکو تەنها زانیارییەکی گشتی ئەزموونەکراوەو دەکرێت کەمترین کات لەیادیبەرێتەوە. لەوێشەوە ئەنفال لە نەستی تاکی کوردیدا هیچ ئامادەییەکی نییەو نابێتە جووڵێنەری مرۆڤی ئەمە لە هیچ ڕوویەکەوە.
تەواو پێچەوانەی ئەو دەخەی ئەدەبی ئەمە دەرگیرە لەگەڵ ئەنفالدا، لەپاڵ دەقی شیعری (گۆڕستانی چراکان)ی "شێرکۆ بێکەس"دا، ئەنفال دەبێتە ماتریاڵی بنیاتنانی سێ ڕۆمانی "عومەر سەید"، (بازنە ڕاخراوەکانی بابل، سەرزەمینی زیکزیکە، ئەسپەڕە).

من لێرەدا باس لە ڕەگەزو پێکهاتە هونەرییەکانی ئەم سێ ڕۆمانە، ئەندێشەکاری، ڕووداو و کەسێتی، کات و شوێن و تەکنیکی گێڕانەوەیی، وێنەو ئاوەزمەندی باسناکەم و دەکرێت هەر یەکێک لەو لایەنانە لەژێر تیشکی میتۆدو تیۆرە ڕەخنەییەکاندا لێیبکۆڵدرێتەوە، کە بەشێوەیەکی گشتی "عومەر سەید" هونەریانە کاری لەسەرکردوون و سێ دەقی سەرکەوتووی ئەدەبی لێبەرهەمهێناون. خاڵێک کە لێرەدا بۆمن جێگەی بایەخ و لەسەروەستانە، گێڕانەوەو هاتنی ئەنفالە لەو بەدەنگییە ترسناکەی ئەنفالی تێدا جەماوە. پێش ئەوەی ئەم سێ دەقە بەندگەیەک بن و بەیانکردنی ئەنفال بێت بە گوێی دونیادا، نیشاندانی ئەو کارەساتە بێت بە ڕووی دراوەی کورددا، بەگوێدادان و نیشاندانی ئەنفالە بە گوێ و ڕووی ناوەی کورد خۆیدا. چیتر لەم سێ دەقەدا،

ئەنفال لەودیو دیوارەکانی پێش ڕاپەڕینەوە نامێنێتەوە لە چرکەساتێکی دیاریکراوی مێژوویی، دەتەدەرێ و لەدەرەوەی زەمەن خۆی مانیفێستدەکاتەوە. ئەنفال لە نەستی "عومەر سەید"ەوە دێت و بەر نەستی وەرگرەکانی دەکەوێت. واوەتر ئەوەی گەرنگە چی دیکە زانیارییەکی گشتی نییەو بەڵکو وەرگر دەکەوێتە ئەنفالەوەو ئەزموونی دەکات. من وەک نەوەیەکی دوای ڕاپەڕین، لەناو ئەو سێ دەقەدا، سێ هەناسە وەردەگرم و دەیاندەمەوە، هەناسەیەک وەک هەناسەی ساردی چاوەڕوانییە بێکۆتاییەکانی میمکێکی گەرمیانی، لە (سەرزەمینی زیکزیکە)دا، هەناسەیەک وەک دوا هەناسەی تاساوی منداڵێک کاتێک لە گۆڕێکی بەکۆمەڵدا، لە (بازنە داخراوەکانی بابل)دا زیندەبەچاڵدەکرێت، هەناسەیەک وەک دوا هەناسەی سەڕبڕاوێکی ئێزیدی دەستی جەللادێکی داعش، لە (ئەسپەرێ)دا.

کاتێک ئەنفال وەک زانیارییەکی مێژوویی نەوەکانی دوای ڕاپەڕین لە دەرەوەی خۆیاندا وەریدەگرن و وەک بەشێک لەخۆیان درکیناکەن، وەک ئاماژەمان پێدا، دەکرێت لە هەر چرکەساتێکدا بێت فڕێبدرێتەوە دەرەوەی لێکسیکۆن و لەیادبچێتەوە. ڕۆمانەکانی "عومەر سەید"، بەرگرییه لەو فڕێدانەوەیە، درکردنی ئەنفالە وەک بەشێکی دانەبڕاو لە پێکهاتەی بوونی ئێمە، وەک کورد. کاتێک ڕووداوێکی مێژوویی وەک زانیارییەک لەدەرەوەی خود-ەوە مامەڵەکراو فەرامۆشکرا، دەکرێت لە هەر چرکەساتێکی دیکەدا بێت خۆی دووبارەبکاتەوە. خۆدووبارەکردنەوەی کارەساتێکی وەک ئەنفال بەرگری مانەوەی خۆیەتی، کاتێک کورد لە ئێستادا جێیدەهێڵێت و وەک بەشێک لە مێژووی ڕابردووی مامەڵەی لەتەکدا دەکات و لێیدەڕوانێت.

بەڵام ئەنفال وەک چۆن لە واقیعدا ئەو دەمامکە ساختەیە فڕێدەدات، بەهەمانشێوەش لە ڕۆمانەکانی "عومەر سەید"دا ڕەوتی واقیعی خۆی وەردەگرێتەوە. کاتێک عومەر سەید لە ڕۆمانەکانیدا بوونی ئێمە، کە بەشێکی گەرەی بریتییە لە ئەنفال، لە سێ ڕۆماندا دەگێڕێتەوە، خۆنەویستانە ئەنفال وەک خۆی، وەک ئەو ڕەوتەی وەریگرتووە خۆی بەیاندەکاتەوە. ئەگەرچی لە فۆڕمی ڕۆمانەکاندا هەرسێ بەرهەمەکە سێ تێکستی سەربەخۆن، بەڵام ئەنفال هێڵی گشتی بەیەکتربەستنەوەی هەرسێکییانەو دواجار دەبنەوە بەسێ بەرگی کتێبێک، کە ئەنفالمان بۆ دەگێڕنەوە. لە (سەرزەمینی زیکزیکە)دا ئەگەر دەستپێکی ئەو پڕۆسەیە بگێڕدرێتەوە، ئەوا هەمان ئەو بێسەروشوێنانەی دەخرێنە زیلەکەوەو بەرەو بیابانەکانی بابل دەبرێن، لە (بازنە داخراوەکانی بابل)دا لە گۆڕێکی بەکۆمەڵدا دەدۆزرێنەوە. تەواو لەو چرکەساتەی نەوەکانی

دوای ئەو کارەساتە پێیوایە ئەنفالی جێهێشتووە، لە ئێستاو ئایندەیدا دەردەکەوێتەوە لە (ئەسپێرە)دا عومەر سەید بۆماندەگێڕێتەوە، گێڕانەوەی ئەنفال لە ئایندەی ئێمەدا.

بەکورتی ڕۆمانەکانی عومەر سەید، ئەو دەنگە بەندەی ئەنفالە، لەو بەدەنگە ترسناکەوە دێت، کە باڵیکشاوە بەسەر نەستی تاکەکانی کۆمەڵگای ئێمەدا بە گشتی و دونیای ئەدەبی بەتایبەتی. لێدان و نەشتەرکارییەکی تووندە بەڕووی ئەو وەهمە ترسناکەی لە نەستی مرۆڤی کورددا ئامادەیی هەیە؛ کە ئەنفال وەک ڕووداوێکی مێژوویی لە ڕابردوودا سەیردەکات و پێیوایە جێهێدراوە. هەوڵێکە بۆ هێناوەی ئەنفال بۆ ناو ئێستا، بۆ ناو نەست و بوونی ئێمە وەک کورد کە ئەنفال بەشێکی پێکهاتەیی وجودی ئێمەیە. بایەخی ئەم بەرهەمانە چەندە بەیانکردنی بەڕووی دونیای دەرەوەی ئێمەدا گرنگە، زیاتر لەوە بەڕووی ناوەوەی خۆماندا گرنگی و بایەخی هەیە. سێ گورزن نە تەنیا بۆ ئەو بێ دەنگیە فراوانەی ئێستای دونیای ئێمە، بەڵکو سەداو کاریگەری خۆی دەگەیەنێت بۆ ئایندەش.

وەڵامێک بۆ نووسینە چەواشەکارییەکەی عەبدولڕەحمان فەرهادی!.. سەدیق سەعید رواندزی

ماوەیەکە لەمەو بەر، وتارێکم لە بارەی کتێبێکی نووسەرێکەوە نووسی و چەند ڕەخنەیەکم لە کتێبەکەی گرت و لە ڕۆژنامەی هەولێردا بڵاومکردەوە. کەچی دواتر عەبدولڕەحمان فەرهادی کە خۆی پێ ئەراگێنی کوردییە!! بەبێ ئەوەی هیچ پەیوەندی بە کتێبەکەوە یاخود نووسینەکەی منەوە هەبێت، بە داخەوە لە فەیسبووکی خۆی ئەو ڕاپەڕەیەی کە وتارەکەمی تێدا بڵاوبۆتەوە، هاتووە سکانی کردووە و هەموو وتارەکەی بە قەڵەمی سوور نیشانە کردووە.کە گوایە ڕەخنە لە من دەگرێت و وا خوێنەر چەواشە دەکات کە من هیچ لە زمان و نووسین

و ڕەخنە نازانم.
لە ڕاستیدا، بە هیچ شێوەیەك مەبەستم نەبوو وەڵامی فەرهادی بدەمەوە،چونکە کاتی ئەوەم نییە بە نووسینی بێ مانا خۆم سەرقاڵ بکەم و ئەگەرکات قەرزکرابایە، قەرزم دەکرد بۆ ئەوەی فریای خوێنەوەی کتێبی زۆرتر بکەوم. وەلێ چونکە بەشێك لەو کۆلکە نووسەرانەی من پێشتر ڕەخنەی لێژیکیم لەکتێبەکانییانەوە گرتووە و خۆیان بوێری ئەوەیان نەبووە وەڵامم بدەنەوە ، بەدەرفەتیان زانیوە وهاتوون بەو نووسینە چەواشەکارییەی فەرهادی شاگەشکە بوونە (وەك ئەوپەندە کوردییەی دەڵێت: دوژمنی دوژمنم دۆستمە) کەوتوونەتە نووسینی کۆمێنت لە دژی من و بە داخەوە هەندێکیان پەلاماری کەسیەتیشیان داوم، ئیدی بە پێویستم زانی کورتە وەڵامێکی بدەمەوە بۆ ئەوەی واز لەو چەواشەکارییانە بێنێ، لەخوارەوەش سەرنجەکانم دەخەمە ڕوو:_

1_ فەرهادی وتارەکەی لە فەیسبووکی خۆی نووسیوە، چونکە دەزانێت بە ئاسانی بۆی دەچێتە سەرو تێدەپەڕێت،خۆزگە کەمێك ئازایەتی و بوێریی ئەوەی هەبووایە،لە ڕۆژنامەی هەولێر سەرنجەکانی بنووسێ!!!.
2_ لەگەڵ ئەو پەڕی ڕێزو خۆشەویستیم بۆ هەموو ئەوانەی فەیسبووکیان هەیە و بەکاری دێنن، بەڵام سێ بەشی ئەو نووسینانەی لە فەیسبووك بڵاوەکرێنەوە،لای من بەهایان نییە.چونکە فەیسبووك سەکۆیەکی بێ دایك و باوکە و هیچ فلتەرو سانسۆرێکی نییە و هەموو کەسێك دەتوانێت چەواشەکاریی، تەشهیر، جوێن،ڕەتکردنەوە، وتاری بێ مانای لێ بڵاو بکاتەوە.
بۆنموونە: من لە فەیسبووك دەنووسم(شێرزاد حەسەن چیرۆکنووس نییە، بەختیار عەلی ڕۆماننووس نییە، مەریوان قانع ڕووناکبیر نییە، ئازاد عەبدولواحید ڕەخنەگرنییە، عەبدولموتەلیب عەبدوڵا لێکۆڵەر نییە، عەتا قەرەداغی نووسەر نییە…تد کێ دەتوانێت ڕێگریم لێ بکات؟ بەڵام ئاخۆ دەتوانم ئەوانە لە ڕۆژنامەیەك یان گۆڤارێك بنووسم؟.
3_ خۆزگە فەرهادی بوێری ئەوەی هەبووایە لە ڕۆژنامەیەك وتارەکەمی شەن و کەو بکردایە و خاڵ بە خاڵ هەڵەکانی دیاربکردایە، نەك بۆ چەواشەکردن، هەمووی بە خەتی سوور وەك قوتابییەکی قۆناغی بنەڕەتی تێوەربدات.چونکە ئەو هێڵی بە ژێر وشەی وەها داهێناوە، کە هیچ هەڵەیەکیان تێدا نییە.

4_ خودی فەرهادی، بە واژۆی خۆی دیوانە شیعرێکی بۆ ناردووم بە بۆ ئەوەی بیناسم. من ئەگەر لە بارەی دەردە دڵەکانییەوە نەك شیعرەکانی، وتارم نووسیباو بەشان و باڵی ئەوەم هەڵبدایە،دڵنیام

ئەگەر هەموو نووسینەکانیشم هەڵە بان بۆ دەنگی لێ دەکردم.

5_ من تا ئێستا کەم ڕۆژنامە و گۆڤار هەیە، وتارم لێ بڵاو نەکردبێتەوە. تۆ بڵێی فەرهادی لە ستافی ئەو بڵاوکراوانە ڕۆشنبیرتروبە تواناترو زمانزانتر بێت؟ڕێی تێ دەچێت کەسێك هیچ لە زمان و ڕێنووس نەزانێت و بەسەدان وتاریشی بڵاوکردبێتەوە؟

6_ فەرهادی لە کاتێکدا ڕەخنە لەلایەنی زمانەوانی و ڕێنووسی وتارەکەی من دەگرێت، بەڵام هەر خۆی لە چاپکراوی تریفەدا، وشە هەیە بە دوو شێوە و بە دوو ڕێنووسی جیاواز نووسیویەتی.

7_ لەڕاستیدا، لە هەرێمی کوردستان زمانێکی ستاندارو یەکگرتوو نییە تاکو وەك فۆرمێکی جێگیری نووسین هەمووان پەیڕەوی بکەن، بۆیە هیچ کەس ناتوانێت ڕێنووسی خۆی گشتاندن بکات بە سەر نووسەرێکی دیکە. تەنانەت بەشێك لە چەمك و دەستەواژەکان،لە ناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی تر دەگۆڕێت. بۆنموونە: ئێمە لە ڕواندز دەڵێین:(تەنشت) واتا پیتی(ی) تێدانییە.

8_ فەرهادی بە لایەوە سەیرە کە من فەیسبووکم نییە و دەڵێت:_ چۆن دەبێت نووسەر فەیسبووکی نەبێت!! ئەو بەڕێزە، بە داخەوە هێندە بێ ئاگایە لە دنیا، نازانێت دانان و دانەنانی فەیسبووك، بەشێکن لە ئازادیی و ژیانی کەسی و تایبەتی هەر مرۆڤێك. وەك چۆن ئەو فەیسبووکی هەیە و چەواشەکاری تێدا بڵاو دەکاتەوە،بەهەمان شێوە دەبێ باوەڕیشی بەوە هەبێت کەسانێك هەبن فەیسبووکییان نەبێت. بەڵام من ئەو هەڵوێستەی فەرهادیم بەلاوە ئاساییە، چونکە دەزانم بەشێکی زۆری بەناو نووسەران و بەناوڕووناکبیرانی کورد، هەموو سمێڵ سوورێك لایان هەمزە ئاغایە،بۆیە لاشیان وایە ئەگەر کەسێك فەیسبووکی نەبوو ئیدی نووسەر نییە بەتێگەیشتنی خۆیان!!..

9_ لە ڕاستیدا، نووسینەکەی فەرهادی نیگەرانی نەکردم، ئەوەندەی کۆمێنتی بەشێك لە کۆمێنتچییەکان(هەڵبەتە هەموویان نا)ئازاریان دام. چونکە ئەوان بەبێ ئەوەی نووسینەکەی منیان بینیبێت و خوێندبێتەوە، بە بەغایانە(لەگە عامێ بڕۆ شامێ) کەوتوونەتە ستایشکردن و دەستخۆشانە لە فەرهادی، کە باش دەزانم ئەمانە شینەکەیان بۆچییە. لەوکۆمێنتچییانە هەیە شاعیر نییە، هەیانە پەنجا ساڵە چیڕۆك دەنووسێت، بەڵام لە هەولێر کە شارەکەی خۆیەتی کەس نایناسێت!!هەیانە پسپۆرییەکەی بواری بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ژنانە و فۆی بە سەر ئەدەب و زمان و ڕەخنە و

ڕێنووسەوە نییە، کەچی نووسیویەتی سەدیق هیچ لەزمان نازانێت. من لە ئێستادا، هیچ قسەیەکم بۆ ئەوان نییە، بەڵام لە داهاتوودا خوا یاوەرم بێت یەك بەیەك نووسینەکانییان شڕۆڤە دەکەم،ئەو کات بە بەڵگە بۆ هەموو لایەك دەردەکەوێت و ساغ دەبێتەوە، کە کێیە لە نووسین و ڕەخنە نازانێت؟ من یان بەشێك لەو کۆمێنتچییانە؟

10_هیوادارم فەرهادی، ڕێز لەکاتی من بگرێت و سەرقاڵم نەکات بەوەڵام و وەڵامکاری،چونکە ئەو هەرچییەك بنووسێت، ئیدی لای من وەڵام نادرێتەوە.چونکە (حەمە سەعید حەسەن) کە ڕەخنەگرێکی هەرە بەتوانای کوردە و فەرهادیش چاکی دەناسێت! بەو پێیەی پێشتر لە بارەی شیعرەکانی ئەو نووسیویەتی، قسەیەکی جوانی هەیە و دەڵێت: (نووسەرانێك هەن وتارت لە سەر دەنووسن، باست دەکەن، ناوت دەهێنن، بۆ ئەوەی تۆش وەڵامیان بدەیتەوە و لە نووسینەکانتدا ناویان بهێنی، تاکو لە پەراوێزی ناوی تۆوە بناسرێن)..
لەگەڵ ڕێزم بۆ خوێنەران و داوای بەخشین دەکەم ئەگەر لەشوێنێکدا کاردانەوەیەکم هەبووبێت، چونکە بڵێسە لەگڵ هەڵدەستێت!!!…

خەتەنەکردن بەشێوەیەکی بەرچاو کەمیکردووە … شەماڵ ڕەئووف

پێویستە گۆڕانکاری لە یاساکان بکرێت ، تابتوانرێت بەتەواوی ئەو دیاردەیە بنبڕ بکرێت

بەپێی ئەو ئامارانەی بەردەستن، دیاردەی شێواندنی ئەندامی مێینە یان خەتەنەکردنی ژنان بەشێوەیەکی بەرچاو لەکوردستان کەمیکردووەو حکومەت و ڕێکخراوە مەدەنییەکان هاوشانی یەکتر کار بۆ نەهێشتنی ئەو دیاردە خراپ و ناشارستانییە دەکەن.
خەتەنەکردنی مێینە دیاردەیەکی لەمێژینەی کۆمەڵگاکانە ، هەردوو ڕێکخراوی تەندروستی جیهانیی و ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ منداڵان (UNISEF) لە ساڵی 1997 بەیاننامەیەکی هاوبەشیان لە دژی شێواندنی ئەندامی مێینەی ژنان دەرکردوو بەتاوان دژی مرۆڤ ناساندیان. بەپێی ئامارێك کە لە 2016 دا لەلایەن ڕێکخراوی

تەندروستی جیهانییەوە ئامادە کراوە نزیکەی 200 ملیۆن ژن بەدەست شێواندنی ئەندامی مێینەیانەوە دەناڵێنن ،عێراق و هەرێمی کوردستانیش لەم دیاردەیە بێبەش نییە.

لە ساڵی 2004 ڕێکخراوی (وادی ئەڵمانی) لە میانەی سەردانی تیمە گەڕۆکەکانیان بۆ چەند گوندێکی گەرمیان بۆیان دەرکەوت کە ژمارەیەکی زۆر ژنانی ئەو ناوچەیە ئەندامی مێینەیان شێوێندراوە. بەپێی راپۆرتی ڕێکخراوەکە چاوپێکەوتنیان لەگەڵ نزیکەی 1500 ژن و کچی ئەو ناوچانە کردووە، بۆیان دەرکەوت 907 ژن و کچیان روبەڕوی ئەو بارودۆخە ببونەوەو دواتر لەبەدواداچون لێکۆڵینەوەیەکی هاوشێوە لەسەر هەمان دیاردە لە سنوری پارێزگای هەولێر دەرکەوت لە 440 ژن 380 یان خەتەنەکراون! ئەمەش ڕێژەیەکی ئێجگار بەرز بوو .
لە هەرێمی کوردستان ئەو زانیاریە مەترسیدارانە کاردانەوەی زۆری دەسەڵاتداران و ڕێکخراوە جیهانیی و ناوخۆییەکانی بەدوای خۆیدا هێنا، دوای ماوەیەك (ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان) و ژمارەیەکی زۆر ڕێکخراوی ژنان کەوتنە جوڵەو کارکردن لەسەر ئەو پرسە، هەرچەند ئاماری نوێ و ورد بەردەست نییە، بەڵام بەقسەی ڕێکخراوە مەدەنیەکان و چالاکوانان، ئەو دیاردەیە لەم چەند ساڵەی دوایی لەپاشەکشەیەکی گەورەدایەو کەمیکردووە.

دکتورە سەنا ڕەشید پسپۆری نەخۆشیەکانی ژنان دەڵێت " خەتەنەکردنی مێینە دیاردەیەکی ناشارستانیەو ژیانی ژن دەخاتە مەترسی گەورەوە ، وا دەکات نەتوانێت سەرکەوتوو بێت لە ژیانی هاوسەریدا ، چونکە بڕینی بەشێك لە کۆئەندامی زاوزیی ژن راستەوخو کار دەکاتە سەر ژیانی ، لە لایەك شیوەکەی ناشیرین دەکات ، لە لایەکی تریشەوە هەستی سێکسی کەسەکە کەم دەکاتەوە ، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی هەر لەسەرەتای پرۆسەی هاوسەرگیرییەوە پەیوەندیەکانی نیوان ژن و مێرد لاواز بکات، زۆر جار کۆتاییەکەی جیابونەوە دەبێت .
دکتۆرە سەنا دەشڵێت " بەداخەوە چارەسەری ئەوتو بەردەست نیە تا ئەوانەی خەتە کراون چارەسەریان بۆ بکرێت، گرفتی گەورەش ئەوەیە زۆرینەی ئافرەتان ناتوانن گوزارشت لەو تاوانە بکەن کە بەرانبەریان ئەنجام دراوە"
ن.ع ژنێکی جیابووەوە لە مێردەکەی لە سەرەتای نەوەدەکانی سەدەی رابردوو لەگەڵ کچانی گەڕەکەکەیان خەتەنەکراوەو کاریگەری خراپی خستووەتە سەر ژیانی ، ئەو بەم شێوەیە دوا " تەمەنم نزیگەی 12 ساڵ دەبوو لە ماڵێك کۆیان کردینەوە لە بۆنەو ئاهەنگ دەچوو ، هەستمان دەکرد لە ژورێکی بەرانبەرمان خەڵکی تری لێیە، ئێمەیان ریز کردبوو

هەر جارەو یەکێکمانیان دەکردە ژوورەوە ، کە چوومە ژورەوە بینیم ژنێکی پیر دانیشتووە ، دوان بە توندی دەیان گرتین و ئەویش کاری خۆی دەکرد ، کە تەواو دەبوین توانای ڕێکردنمان نەبوو ئەوەندە ماندویان دەکردین و ئازاریان دەدایین “
ئەو سەبارەت بە کاریگەریەکانی خەتەنەکردنەکە لەسەر ژیانی گوتی ” من لەو تەمەنە منداڵیە هەستم بە هیچ نەدەکرد ، بەڵام کە گەورە بووم و هاوسەرگیریم کرد و تێکەڵ بە خەڵك بووم زانیم کە من جیاوازترم لەوان و حەزی سیکسیم کەمە ، هەر ئەوەش وای کرد نێوانی من و مێردەکەم پر بێت لە بۆشایی و هاوسەرگیریمان بە جیابونەوە کۆتایی هات .

س.ع ژنێکی خەتەنە کراوە ، تەمەنی لە نیوان 50 – 60 دەبێت ، ئەو بە سوعبەتەوە باسی خەتەنەکردنی خۆی بۆ کردین و سور بوو لەسەر ئەوەی کە ئەو کلتورە دەبێت بەردەوام بێت ، ئەو دەڵێت “من لە پۆلی 3ی ناوەندی بووم هەموومانیان کۆکردەوە و نزیکەی چل منداڵ دەبووین ، هەموومانیان لەماڵێ دراوسێیەك کوکردەوە ، دەرگاکەشیان داخست تا کەس رانەکات ، هەموومانیان خەتە کرد ، زیڕەو گریانی منداڵ ئەو ناوەی گرتبوو ، هەبوو رای دەکرد و دەیان هێنایەوە ، بە بیرم دێ خوشکێکم هەرچەن هەوڵیان لەگەڵدا نەهات ، بابم زۆری لێدا سودی نەبوو هەر نەهات ”
ئەو بە سوربونەوە لەسەر دیاردەکە گوتی ” ئەوە عادەتێکی کۆمەڵایەتیەو شتێکی باشە دەبێ هەموو کچێك بۆی بکرێت ، من خۆم لە ساڵانی نەوەدەکان لە نەخۆشخانەیەکی هەولێر کچەکەی خۆمم خەتەنە کرد ، هیوادارم ئەو کەلتورە هەر بمێنێت و رێزی لێ بگیریت “

لەیلا ئەحمەد والی کارمەندی تیمی گەران لە ڕێکخراوی وادی ئەڵمانی وتی ” ڕێکخراوەکەمان ساڵی 2004 یەکەم ڕێژەی شێواندنی ئەندامی مێینەی بلاو کردەوە، هەر ئەو کات کەمپینێکمان راگەیاند دژ بە دیاردەکەو تا ئێستاش بەردەوامین ” لەیلا دەڵێت ” خۆشبەختانە ئاماری نوێی ئێمە ئەوە روون دەکەنەوە کە دیاردەکە بەڕێژەیەکی بەرچاو کەمی کردووە، ئەوەش دەگەڕێنێتەوە بۆ وشیاربونەوەی کۆمەڵگا، کە بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ چالاکی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی لە هۆشیاریی تەندروستی تا دەگاتە هۆشیاریی یاسایی بەشێوەیەکی گشتیی “
لەیلا باسی ئامارو زانیاریی نوێی ڕێکخراوەکەیانی کرد” ئێمە لە ساڵی رابردوو بۆ ماوەی 10 مانگ لە کوکردنەوەی زانیاریی، شێوازێکی نوێمان پەیرەو کرد، ئەویش ئەوەیە کە ژنانی بەتەمەن یان ئەوانەی

لە رابردوو بەو دیاردەیەدا تێپەڕێون نەمانخستە ناو ئامارو زانیارییەوە، بەڵکو لە منداڵی ساواوە تا 14ساڵیمان وەرگرت، دوای وەرگرتنی زانیارییەکان بۆمان دەرکەوت کەمترین دیاردەکە بەشێوەیەکی زۆر کەمیکردووە، بەپێی ئەوەی بینیمان زۆربەی ئەوانەی پێشتر واقعە تاڵە تێپەڕیون نایانەوی نەوەکانیان توندوتیژیان بەرانبەر بکرێت” ئەو دەشڵێت ” لە ئیدارەی گەرمیان دیاردەکە تەواو کەمبۆتەوە، ئەو رێژەیە زۆر کەمبۆتەوە، بەپێی ئامارو زانیاریی ئێمە کەکراوە لەتەمەنی یەك ساڵییەوە تا 25 ساڵی دەرکەوتووە تەنها لە 5%ی ژنان یان کچان بەرامبەریان کراوە “

بۆ دڵنیابوون لەو زانیاریی و بەراوردکردنی ئامارو زانیارییەکان، چوینە لای ئەنجومەنی باڵای خانمان کە فەرمانگەیەکی تایبەت بەداکۆکی کردن لەژنان-ە لەحکومەتی هەرێمی کوردستان، دەرکەوت ئامارەکان لەیەکترییەوە نزیکن. پەروین حەسەن ئەندامی ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان پێی وتین ” ئێمە لە ساڵی 2015 بەهاوکاری هەردوو رێکخراوی یونسێف و هارتلاند کە رێکخراوێکی تایبەتمەندە، ئامارو لێکۆڵینەوەیەکی وردمان کرد کە شەش هەزار کچ و ژن وەرگیران و لە 2016 تەواو بوو، لە کۆتاییدا دەرکەوت کە رێژەی شێواندنی ئەندامی مێینەی ئافرەت زۆر کەمیکردووە “
ئەو لێپرسراوەی ئەنجومەنی باڵای خانمان وتی “بەشداربوان لە تەمەنی 4 ساڵ بۆ 14 ساڵی بوون، جگەلەوەی کە روپێوی دایکانیشمان وەردەگرت تا بزانین جیاوازی نیوان ئەوان و کچەکانیان چەندە تا بۆمان دەرکەوێت دیاردەکە زیادی کردووە یان کەمی کردووە. لە کۆتاییدا دەرکەوت دیاردەکە زۆر کەمی کردووە، واتە جیاوازییەکی ئێجگار زۆر لەنێوان ئامارو زانیارییەکانی پێشوو ئێستادا هەیە.

لێکۆڵینەوەکەی ئەنجومەنی باڵای خانمان بە نامیلکەیەك لە ژێر ناوی (پوختەی راپۆرتی روپێوی رێژەی بڵاوی خەتەنەکردنی مێینە لە هەرێمی کوردستان – عێراق 2015-2016 بڵاو کراوەتەوە ، تێیدا هاتووە لەنێوان ئەو ژنانەی زانیارییان لێوەرگیراوە44,8 % خەتەنەکراون ، لەبەرانبەردا کچ و نەوەکانیان کە زانیاریان لی وەرگیراوە رێژەی خەتەنەکردنیان 10,7 % ە ، ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کەمترین رێژەی دیاردەکە گواستراوەتەوە بۆ نەوەکان .
لە لێکۆڵینەوەکەدا جیا لە وەرگرتنی داتای دروست، بەراوردیشکراوە لە نێوان دایکان و کچان، واتا لەبەدواداچونەکەدا لێکۆڵینەوە لەگەڵ هەردوکیاندا کراوە، لە لایەك ژنانی بەتەمەن، واتە ئەوانە وەرگیراوە کە لەرابردوو کراون، هاوکات ئەو کچانەش کە تەمەنیان لە

4 – 14 ساڵیە، بەم شیوەیەی خوارەوەیە:
پارێزگای سلێمانی 60,3%ی دایکان و ژنانی بەتەمەن بە خەتەنەکردندا تێپەڕیون، بەڵام 11,8 %ی نەوەکانیان خەتەنە کراون.
پارێزگای هەڵەبجە 40,0% ی دایکان و ژنانی بەتەمەن خەتەنەکردندا تێپەڕیون بەڵام 1,1%ی نەوەکانیان خەتەنەکراون.
پارێزگای هەولێر 67,6%ی دایکان و ژنانی بەتەمەن خەتەنەکردندا تێپەڕیون ، بەڵام 16,7%ی نەوەکانیان خەتەنەکراون .
لە پارێزگای دهۆك 7,4%ی دایکان و ژنانی بەتەمەن خەتەنەکردندا تێپەڕیون بەڵام 4,1%ی نەوەکانیان خەتەنەکراون.

بۆ روبەڕوبونەوەو هەوڵدان بۆ نەهێشتنی ئەو دیاردەیە هەم حکومەت و هەمیش ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان وەك خۆیان دەڵێین نەوەستاون، ئەنجومەنی باڵای خانمان لەگەڵ ڕێکخراوی سندوقی نەتەوەیەکگرتوەکان بۆ دانیشتوان UNFPA کار لەسەر بنبڕکردنی دیاردەکە دەکەن . پسپۆری تایبەتمەندیان هێناوەو بەردەوام دەبن لە هەوڵەکانیان .
لەپاڵ گرفتی کۆمەڵایەتیدا هاوکات، بەشێك لە دەزگاکانی حکومەت و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی گلەیان لە یاسا و کاراکردنی یاساکان هەیە، کە نەیتوانیوە ببێتە ڕێگرو لەمپەر لەبەردەم ئەو دیاردە خراپە.

پەروین حەسەن ئەندامی ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان گلەیی هەبوو ، ئەو گوتی" گرفتی گەورەی یاساکە ئەوەیە تاوانی خەتەنەکردنی نەکردووەتە مافی گشتیی، بۆیە دەبی ئەو کەسەی تاوانی بەرانبەر کراوە سکاڵا بکات یاخود کەسێك لە خێزانەکەی سکاڵا بکات، کە ئەمە زۆر قورسە کەسەکە خۆی بتوانی ئەو کارە بکات. یاخود زۆر جار خودی خیزانەکە خۆی ئەو توندوتیژییە کردووەو بەشێکە لە تاوانەکە، ئیتر چۆن دەچێتە دادگا و سکاڵا تومار دەکات؟! بۆیە ئێمە وەك ئەنجومەنی خانمان داوامان کردووە کە یاساکە هەموار بکرێتەوە، یاخود یاسایەکی نوێی تایبەت بەو دیاردەیە دەربکرێت، بۆ ئەمەش دیسان ئێمە بە پرۆژە کارمان لەسەر کردووە "
رازاو محمد چالاکوانی بواری ژنان و ئەندامی پێشوی پەرلەمانی کوردستان لیژنەی بەرگری لە مافی ئافرەت لە خوڵی سێیەمی پەرلەمانی کوردستان، ئەو خولەی کە یاسای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی تیا نوسراوەتەوە دەڵێت "خەتەنەکردنی مێینە دیاردەیەکی زەق بوو، ئەم دیاردەیەو تەواوی دیاردەکانی تر لە پرۆژە یاسای (توندوتیژی دژ بەژنان) کۆکرایەوە، دواتر کە لە لایەن لیژنەی بەرگری لە مافی ژنان و لیژنەی کار و باری کۆمەڵایەتی پەرلەمان کاری تێداکرا ،

گەشتینە ئەو دەرئەنجامەی کە بەهۆی ئەوەی توندوتیژیەکان لە چوارچێوەی بواری کۆمەڵایەتی و خیزانن، پرۆژەکە بگۆڕدرێت بۆ (بەرەنگاربونەوەی توندوتیژی خێزانی) و لە ساڵی 2011 بوو بە یاسا "

رازاو پسپۆرە لە یاسای باری کەسێتی بە گلەییەوە گوتی " یاساکە کەموکورتی زۆری تێدایەو دەبێ دەستکاری بکرێت، لایەن هەیە پێی وایە دەبێت ئەو یاسایە نەمێنێت و یاسایەکی نوێ دابنرێت، ئەمەش بۆتە ترسێکی گەورە لە بەردەمماندا. دەترسین بەدیلی باش نەبێت، بۆیە لە دوێیاندا ماوینەتەوە " . ئەو گلەیی لە دەسەڵاتی جێبەجێکردن هەبوو " لە سەرەتاوە لایەنی جیبەجیکار کەمتەرخەمبووە لە جیبەجێکردنی برگەو مادەکانی قانونەکە، بەڵام دواتر لەسەر داوای پەرلەمان کارا کرایەوە"
بەقسەی زانایانی ئاینی ئیسلام، هیچ پاڵپشتییەك یان دەقێکی ئاینی نییە رێ بەم دیاردە خراپە بدات. بەڵکو بەشێکی زۆر لە زانایانی ئاینی خۆیان شانبەشانی رێکخراوەکان بەشداربوون لە رۆشنبیرکردنی کۆمەڵگا دژ بەدیاردەکە، وەك چۆن مامۆستایەکی ئاینی ئیسلام پێمان دەڵێت ئەوەی زانست دەریبخات زیانی بۆ مرۆڤ هەیە ئاین دژی دەوەستێتەوە.

مەلا ئیدریس ژاڵەیی مامۆستای ئاینی و بەرپرسی ئەوقافی گەرمیان دەڵێت " لە کاتی خۆیدا عورف و عادەت هەبوو بووە لە هەندێك لە وڵاتانی روژهەڵاتی ناوەڕاست ، بەڵام فەتوای ئاینی پیروزی ئیسلام بەپێی سەردەم و قۆناغەکان گۆڕاوە، ئاینی ئیسلامیش لەسەر بەرژەوەندی مروڤ بیناکراوە. هەرشتیك دژی مروڤ بیت ئەوە ئاینی ئیسلام دژی دەوەستیتەوە، بۆیە دڵگرانین کە زۆر جار خەتەنەکردنی مێینە دراوەتە پاڵ ئاینی ئیسلام، لە کاتێکدا جگە لە عادەتی کۆمەڵگا هیچی دیکە نەبووە "

گەردوونامەی پێشەوا کاکەیی

دووەم کتێبی بڵاوکراوەکانی نووسیار بڵاوکرایەوە.

بڵاوکراوەکانی نووسیار لە یەکەمین دەرکەوتنیدا، لە زنجیرە

کتێبی «خەرمانەی نووسیار» کتێبی «گەردوونانامە»ی پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو دەکاتەوە.

ئەم بەرهەمە: لە ماوەی ساڵانی ٢٠١٥ بۆ ٢٠١٨ نووسراون، پێک هاتووە لە ١٠ شیعر، لە دووتوێی ١٠٨ لاپەڕەدا. کە کاری ڕێنووس و هەڵەچن: وشیار عەلی، بەرگ و نەخشەسازی ناوەوە: محەمەد زاری ئەنجامی داوە، هەروەها لە چاپخانەی کارۆ لە سلێمانی چاپ کراوە.

ئەم بەرهەمە: ئەزموونێکی نوێی شاعیرە، کاکەیی لەم بارەوە دەڵێت: ئەم بەرهەمەم: لەمەڕ دونیای فیزیکی و میتافیزیکییەوەیە، لە لایەکەوە خۆدانەوەیە بەر حیکمەی بوون و لەلایەکی دیکەشەوە زمان چۆن دەتوانێت ئەو دوو دیوە، چۆن زمان دەخاتەوە نێو ماڵی بوون. ئەوەی من گەرەکمە بیکەم، ئەوەیە هاوسەنگییەک بۆ وشە بگەڕێمەوە و چیدی وشە لە خودێتیی مرۆڤدا قەتیس نەکرێتەوە. قووڵبوونەوە لە شەو، یان تەنیاییی چەکچەکیلەیەک، سەفەرکردن بۆ نێو جیهاندا یان چوونەنێو-جیهانەوە بچووک نەکرێتەوە بۆ خودێتی(ی من و تۆ و ئێمە)، بەڵکوو کارکردن بێت لەسەر شەو، گەردوون وەک ڕووبەری گشتی، ئەستێرە، یان هەرهەسارەیەکی دیکە، بگرە گەمەی مەیموون، ڕوانین لە گیاندار، جوانیی ڕووەک، ڕامان لە باڵندە و... تا دوایی. لە ڕووبەرێکی گشتیدا خۆی وەک خۆی بناسرێت و خۆی لە کایەی شیعریدا وەک خۆی بەشدار بێت، نەک ببنە کەرەستەیەکی شیعری بۆ خودێتیی شاعیر. هاوکات، گفتوگۆیەک لە نێوان «یاسین حوسێن و پێشەوا کاکەیی،» لەمەڕ «شەونامە، بۆ تامی ڕۆشنایی» ئەنجام دراوە، کە شیعرە دەپاڵ گەردوونانامەدا. هەروەها، «شەنیار جەلال» خوێندنەوەیەک بە نێوی: «ئەدەبی زانستییانە و زانستی ئەدەبییانە» بۆ کتێبەکەی نووسیوە.

«شەنیار جەلال» لەبارەی دەقی شەونامەی نێو گەردوونانامە، دەڵێت:

ئەدەبی زانستییانە ناونیشانێکە بۆ هەوڵەکانی «پێشەوا کاکەیی»ی دادەنێم، کە لە دەقەکانیدا تەقەڵڵای ئاشتکردنەوەی سروشت و مرۆ دەدات. ئاخر هەر لە ئەزەڵەوە مرۆ وای ڕوانیوە کە خۆی لە گەردوون قەبەترە و چۆن «بوون»ی لە خزمەتدایە، بەو چەشنە لە دەقەکانیشدا خۆی بەسەر سروشت و گەردووندا دەسەپێنێت. هەروەتر لێرە و لەوە قامکبەدەستی چوون کاکەیی دەخوێنینەوە، دەروونمان گوڵاوپژێن دەکات. ئاخر گرنگییەکەی لەوەدایە بەسەر تەختەشانەی تاریکییەوە سەمای ڕووناکیمان نیشان دەدات. ستێرکی وێنەکەشمان نیشان دەدات بۆ ترووسکەبەیەی دەست و قامکی.

«یاسین حوسێن» لەبارەی دەقی شەونامەی نێو گەردوونانامە، دەڵێت:

ئەم هەوڵەی تۆ جێی دەستخۆشییە کاکە پێشەوا، بە تایبەت لەگەڵ ئەو ڕستەیەدام، کە دەڵێت: «چیدی شەو تاریک نییە.» ڕۆژ

ڕووناکییەکی نییە، ئەگەر شەو ڕۆشنی نەکات، گەشاوەیی ڕۆژ گەشاندنەوەی شەوە، دۆزینەوەی ڕووناکیی شەو کارێکی گرنگە، چونکە ئەگەر لە شەودا نەبینیت، بینینی ڕۆژ مانای نییە. لە شەودا تاریکییەک نییە، جگە لەو نابیناییەی مرۆڤ کە بەسەر شەودا سەپاندوویەتی. پرسیار ئەوەیە ئەگەر چاو و زمان نەبێت، مرۆڤ چۆن ڕووناکی و تاریکی بە وشەکانی وەسف دەکات، بەڵام ئەگەر ئاگاهیی مرۆڤ کار بکات کە سروشتی بوونە، ئەوا لە شەودا باشتر دەبینێت و لە بێدەنگیدا باشتر دەدوێت. ئاگاهی واتە دۆزینەوەی تەواوی بوونەکان لەناو خوددا.

پێشەوا کاکەیی، خاوەنی چەند کتێبێکی شیعرییە، هەروەها خاوەن پڕۆژەی شیعرییە، بە ناوی: «شعرە/ڕێ» کە کارنامەکەی لە هەشت پڕۆژە پێک هاتووە، ئەوانیش:

١- ئەفریقانامە، بە تامی شیعر.

٢- زەمیننامە، بە تامی شیعر.

٣- ئەمریکای باشوور، بە تامی شیعر.

٤- ئەمریکای باکوور، بە تامی شیعر.

٥- زەریا و بەستەڵەکی باشوور، بە تامی شیعر.

٦- ئۆقیانووسیا، بە تامی شیعر.

٧- ئاسیانامە، بە تامی شیعر.

٨- ئەورووپانامە، بە تامی شیعر.

شاعیر، لە ساڵی ٢٠١٦ەوە تاکوو ئێستا، چوار پڕۆژەی نووسیوە، ساڵی ٢٠١٨، لە دوو کتێبدا بە چاپی گەیاندوون، بە ناوی: «ئەفریقانامە و زەمیننامە، بە تامی شیعر» و «ئەمریکانامە، بە تامی شیعر»

پارچە شیعرێک لە کتێبەکەوە:

شەو لەوەتی چووەتە دونیای مۆدێرنەوە،
مانگ تووشی نەخۆشیی لەبیرچوونەوە بووە؛
لە نەخۆشخانەی گەردووندا پاڵ کەوتووە و
یەک ئەستێرەش ناسێتەوە.

بڵاوکراوەکانی_نووسیار Nûsyar Books

لە هەوڵێکی نوێ و لەژێر ئەو کەلێنە زۆرەی دونیای چاپ و بڵاوکردنەوەدا، «نووسیار» هەوڵ دەدات ببێتە دەروازەیەک بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێب بە چەندین زمانی جیهانی. ئەم خانەیە دەبێتە پردێک لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا و چەندین کتێب بە زمانی کوردی و زمانەکانی تر بڵاودەکاتەوە، هەروەها جەخت لەسەر کاری وەرگێڕانیش دەکات لە زمانەکانی تر بۆ کوردی و بە پێچەوانەوە. خانەیەکی سەربەخۆیە و تەنها ئامانجی گەیاندنی ڕۆشنبیرییە و ئیشکردنە لەسەر بەدەرخستنی ڕۆشنبیری و دیدی جیاواز و دونیای

جوانییەکان.

وەک کارەکی نوێ بڵاکراوەکانی «نووسیار» هەڵدەستێت بە دابینکردنی ژمارەی پێناسەی هەر کتێبێک کە بە ژمارەی ISBN ناسراوە یان ژمارەی نێودەوڵەتی کە نووسینگەی تایبەتی خۆی هەیە کە سەر بە ڕێکخراوێکی نێودەوڵەتییە بۆ سپاردن و پێدانی ئەو ژمارەیە، هەتا لە زۆربەی تۆڕەکانی نێت یان فرۆشگاکانی کتێب و کتێبخانەکان کتێبکە پێناسەی خۆی هەبێت. بڵاوکراوەکانی نووسیار لە ئێستادا ئەو کۆدەی دەستەبەر کردووە لەلایەن سەنتەری کتێبخانەکانی دانیمارک و هەروەها کتێبەکانی نووسیار لە ئەرشیفی کتێبخانەی شانشینی دانیمارک پارێزراو دەبن.

سەرەتا بە دوو پرۆژە دێتە مەیدانی چاپ و بڵاوکردنەوە:

- پرۆژەی زنجیرە کتێبی «خەرمانەی نووسیار» کە تایبەتە بە بڵاوکردنەوەی کتێبی شیعریی و دەق و چیرۆک و کورتە ڕۆمان.
- پرۆژەی «نووسیار» بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەی چەندین کتێبی جیاواز لە زۆربەی بوارەکانی ڕۆشنبیری و فەلسەفە و هونەر و وەرگێڕان.

بڵاوکراوەکانی نووسیار لە کۆتایی ساڵی 2018 دامەزراوە.

دەسەڵاتی چوارەم … ئاری زێندینی

زاراوەی دەستەڵاتی چوارەم بە هەموو کەرەسەکانی ڕاگەیاندن دەبێژن بە گشتی و ڕۆژنامەوانی بە تایبەتی لەلایەکی ترەوە ئەوەندەی ئەم زاراوە بە کاریگەری لە سەر ڕای گشتی چ بە گۆڕینی و یان زەمینە سازکردن بۆ خوڵقاندن و ڕازیکردنی وەرگر واتە کۆمەڵاتی خەڵک بە بابەتێک کە ئامانجێکی گرنگی لە پشتەوە بێت بۆ ڕێنوێنی و هاندانی ڕای گشتی ، ئەوەندە پەیوەندی بە بواری ڕۆشنبیری هۆشیاری مەعریفەوە نیە هەرچەندە بیر و بۆچوونەکان جیاوازان لەسەر ناونان و سەرهەڵدانی ئەم زاراوە لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەمەوە دوای ئەو پێشکەوتن و بازدانە خێرانەی کە ڕۆژنامەوانی بە خۆیەوە بینی

هەندێک بە وەی دەبەستنەوە کە ئەمیش دەستەڵاتی چوارەمە دوای دەستەڵاتەکانی یاسادانان و جێبەجێ کردن و دادوەری بەو پێیەی کە کاریگەری و زۆری لە سەر خەڵکی هەیە کە کاریگەرییەکەی لە حکومەت دامودەزگاکانی تر کەمتر نیە .

لەلایەکی ترەوە ئەو بەچوونی جیاواز هەیە لە سەر سەرهەڵدانی ئەم زاراوەو کە بووە
یەکەم جار بەکاری هێناوە.
ڕایەک هەیە کە یەکەم جارمێژوونووسی ئسکتلەندی(توماس کارلیل) بەکاریهێناوە لە کتێبی (پاڵەوانەکان و پەرستنی پاڵەوان) ساڵی ١٨٤١ زاینی
کە چەند ڕستەو دەستەواژەیەکی لە بیرمەندی ئیرلەندی(ئیدمەند بیرک) وەرگرتبوو کە باسی سێ پارتەکە یان سێ چینەکە
کە حوکمڕانی وڵاتیان دەکرد ئەو سەردەمە واتەپیاوانی ئایینی و دەوڵەمەندەکان و ڕەشە خەڵکەکە (گەل) کە وتوویەتی پەیامنێران و ڕۆژنامە نووسانیش چین و پارت و دەستەڵاتی
چوارەمن و کاریگەری زۆریان هەیە لە سەر کۆمەڵگا بگرە لە سێ چینەکەی دی زیاتر.
ئەمڕۆ لەم سەردەمی پێشکەوتنە خێرایانەی زانست و تەکنەلۆجیادا کە جیهان بووەتە گوندەکی بچکۆلانە و لە هەمانکاتدا سیستەمی دیموکراسی چ بەڕاست وچ بە درۆش
بە ئاست و ڕادەی جیاجیا لەڕەو لەوە پیادە دەکرێت هەموو ئەمانە بە چی پەیوانە و هەڵسەنگاندنی بە دەکرێت کە کە دیموکراسی و دیموکراسخوازە و لەکوێ
مافەکان پێشێل دەکرێت ئەگەر میدیا و ڕۆژنامەنووسان نەبێت.

لەبەرئەوە بە بێ میدیا و ڕۆژنامە نووسان و ڕاگەیاندنەکان زۆر ئەستەمە دیموکراسی جێبەجێ بکرێت و لەبەرئەوە میدیا و میدیاکاران کۆڵەکەو بنەماو ڕەگەزێکی زۆر کاریگەر و پێکهێنەرو خوڵقێنەری سیستەمی دیموکراسین و بەبێ میدیا ستەمە باس لە دیموکراسی بکرێت تەنانەت بە نموونە هەڵبژاردن کە سەرەتاو دەستپێکی سیستەمی دیموکراسیە بەبێ میدیاو ڕاگەیاندن بەڕێوەناچێت چ لە هاندانی خەڵک بە بەشداری چ بە بانگەشەی لیست و کاندیدەکان دواتر چۆنیەتی بەڕێوەچوونی هەڵبژاردن و ئاستی پاکی و بێگەردی پرۆسەکە کە میدیا ڕۆڵی چاودێری کردنی لە گەڵ داموودەزگاکانی تردا دەگرێتە ئەستۆ . بەپێی لە ساڵی ٢٠٠٥ دا کۆنگرەی نێو دەوڵەتی ساڵانەبە ئازادی ڕۆژنامە نووسی لە ڕاگەیەندراوەکدا ڕایگەیاند (کە میدیای ئازادو سەربەخۆ و فرە ڕەنگ فاکتەرێکی بنەڕەتیە بە مسۆگەرکردنی لەپرسینەوەو شەفافیەت و بە بەشداریکردن وەکو ڕەگەزێکی بنەڕەتی بە

حوکمڕانیەکی ڕەشید وە گەشەکردن لەسەربنەمای مافەکانی مرۆڤ).

بە ئەوەی میدیا ڕۆڵی ڕاستەقینەو کاریگەری خۆی ببینێت پێویستە لە ئاستێکی باڵای بەرپرسیارێتی دا بێت بە تەواوی پیشەیی و ورد بین و ڕاستگۆ و بێلایەن بێت لە ڕووماڵەکانیدا بۆ ڕووداوەکان و ڕێزگرتن لە یاساو پاراستنی ئاشتەوایی کۆمەڵایەتی چونکە وەکو پێشتریش ئاماژەم پێدا ئەمڕۆ بە هۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆجیاوە میدیا کاریگەری ڕاستەوخۆ و خێرای لەسەر ڕووداوەکان هەیە هەر سەرپێچی یەک یان گواستنەوەی هەر بابەت و مەسجێکی نا بەرپرسانە و ناپیشەیی بۆی هەیە کارەسات و ڕووداوی نەخوازراوی لێبکەوێتەوە بۆیە دەبێت میدیاکاران لە ئاست ئەو بەرپرسیارێتییە مێژووییەدا بن و لە هەمان کاتدا پێویستە مافی میدیاکاران پارێزراو بێت بە یاسا و ئازادی و نان و سەرچاوەی هەواڵ و زانیاری پێویستیان بۆ فەراهەم بکرێت.

بریقەی شەو … شیعر: شەهیار قنبری وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

" شبتاب"

دڵی خەیاڵاویی ، چ مەتەکەیەکە ، مەگەر نا
نە جەواڵی ، نە ئەسپی
نە فانۆسی ،مەگەر نا
نە دەسکە گوڵ، نە سەکۆی نوێژ
نە زەنگی ، مەگەر نا
نە طاووسی
لەم عەرشی شکەنجەیە ، مەگەر نا
لەم خەوە شیرینە
من و تۆ ، باشی "باش"ین
من و تۆ ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژ ئاواییم
باکوورییم و باشوورییم

چ خەیاڵێکی سەیرە
هەموو بە سەر ، مەگەر نا

یەکێ لە ئەرزا
بووە بە باڵی کۆتر ، مەگەر نا
گوڵی فەرشی سەردار
سیس بووە ، مەگەر نا
چڵی ساختە
چیرۆکێکی
تراجیدیایە ، مەگەر نا

لەم تاریکیانە مەترسە
تۆ بریقەی شەوی ، مەگەر نا
تۆ خۆت ئاوی ، مەگەر نا

ئێستا دەستی تۆ
بە تەنها خود کارە" دەستی خۆتە " ، مەگەر نا
بۆ تۆ هەینی دڵگیر
چ دڵ فڕێنە ، مەگەر نا
ئەم خەوی خەجاڵەتی ڕۆژ هەڵاتییە
چەن نەرم و نیانە ، مەگەر نا

لەم تاریکیانە مەترسە
تۆ بریقەی شەوی ، مەگەر نا
تۆ خۆت ئاوی ، مەگەر نا

له ساڵیادی نووسه‌رو رۆشنبیری تیکوشه‌ر دانا جه‌لال ... ئه‌حمه‌د ره‌جه‌ب

دانا جه‌لال ئه‌حمه‌د موفتی له ساڵی 1957 و له ناو خێزانێکی شیوعی ناسراو له خانه‌قین چاوی بۆ ژیان ههڵهێناو پاشان به هۆی ئه‌وه‌ی باوکی فه‌رمانبه‌ر بووه له گهڵ خێزانه‌که‌یان چوونه‌ته ناحیه‌ی مقدادییه (شاره‌بان) و له‌وی نیشته‌جی بوون و هه‌ر له‌وێ ده‌ستیکردووه به خویندن و خیزانه تیکۆشه‌ره‌که‌یان وه‌ك هه‌زاران خێزانی شیوعی

دووچاری گرتن و تێهەڵدان بووە بە تایبەت لە پاش ئەوەی باوکی چووە ڕیزی پێشمەرگەکانی حزبی شیوعی عێراق.

دانا دەرچووی کۆلیجی ئیدارەو ئیقتیسادی زانکوی المستنصریه بوو.

ساڵێك پێش ئێستا وله 24/4/2018 بەداخ وبەژارەیەکی دڵهەژێنەوە هەواڵی کۆچی نووسەرو ڕۆشنبیری تیکۆشەری کورد دانا جەلال ئەحمەد موفتی گەیشت و، ستەمە بە وشەو نووسینی چەند دێڕێك باسی ئەو مروڤە خۆنەویست وسادەو پاك و ئازاو چالاك وگوێ ڕایەڵ و خۆشەویستە بکرێت و،

ئەو هاوڕێی ڕۆژانی سەخت و دژوار بوو، هەر ئەوان بوون بەخۆزانەوە لە ریزی پێشەوەی خەبات و تێکۆشان لە پێناو گەل و نیشتمان و کوردایەتی و حزبی شیوعی و شیوعییەت خۆیان و ماڵ و سامانیان بەخت کردو، دانا جەلال کوردێك بوو بە عەرەبیئەینووسی و بەکوردی قسەی ئەکرد، ڕاستگۆ بوو لەگەڵ بیروباوەڕی خۆیدا، کەسێك بوو بۆ خۆی نە ئەژیا بەڵکو بۆ دەوروبەرو هاوڕێکانی.

بەڵێ خۆزانە سەر بۆندەکەیان، باوکی جەلال ئەحمەدموفتی و مامیان قادر ئەحمەد موفتی بوون بە چرا، بە مامۆستا بۆ هەموو شیوعییەکان و دۆستانیان و هاوڕێاتیان و، بە شانازییەوە لە فێرگەکەی ئەوان دەیان و سەدان کەس فێری شیوعییەت و تێکۆشان بوون و، ئەوان بەبێ وچان بە گوروتینێکی گەرم و ئازایانەو دوور لە ماندوو بوون پەرەیان بە خەبات و تێکۆشاندا لە پێناو: نیشتمانێکی ئازادو گەلێکی بەختیار.

دانا جەلال نووسەرو ڕۆشنبیروو چالاکەوانی مەدنی و سیاستمەدار لە ڕێی نووسین و وتارەکانی داکۆکی لە هەژاران و چینی چەوساوە ئەکردو، هەروا وەك شیوعی و کەسایەتییەکی چەپ بەرگری لە مافە رەواکانی گەلی کوردستان و نەتەوەی کورد ئەکرد.

بەڵێ هاوڕێ دانا : ئێوە دڵێکی فراوانتان هەبوو، کەسێکی لێبوردوو بوون و، ، پیاوێکی مەردو بە شەهامەت ولێهاتوو راستگۆ بوون و، هەموو کات دژ بە کردەوەی ناپاك و ستەم وەستان و بەرگریتان لە هەژاران وبێ مافەکان کردو، لە تافی لاوێتیدا لە گەڵ دلێری برا گەورەتان تێکەڵ بە کاری سیاسی بوون و، دەستان کرد بە جموجوڵ لە ناو ڕێکخستنەکانی لاوان و قوتابیانداو، پاشان چوونە ناو حزبی شیوعی عێراق و، سەربەرزانە لە دژی رژێمی خوێناوی دیکتاتۆر سەدام حسەێن و حزبی بەعسی عەرەبی درێژەتان بە تێکۆشاندا.

.لە ڕۆژێکی سەرماو سۆڵەی زستان بەفر زەوی داپۆشیبوو بەسەر بەستەڵەکەدا خۆم گەیاندە بارەگای هەرێمی کوردستان – حزبی شیوعی

عێراق لە دڵەکەی سەروی نێکان و، کاتێك چوومە ژوورەوە هاورێیان پێشوازییان لێکردم و، لەوێ بۆ یەکەمجار چاوم پێتان کەوت و، لە درێژەی ئاخافتن وباسکردن بۆم دەرکەوت ئێوە لە خێزانی موفتی تێکۆشەرن لە خانەقین و، هاتوون ببن بە پێشمەرگە وەك هاورێیان دلێر جەلال (دڵشاد) ی برا گەورەتان و سەلام عبدالقادر (ئاشتی) ئامۆزاتان کە لە کاتی هێرشکردن بۆ سەر مۆڵگایەکی رژێمی حزبی بەعسی عەرەبی خوێنرێژ لە دەوروبەری گاپیلۆن لە دۆڵی جافایەتی شەهید بوو.
ئێوە مرۆڤێکی دڵسوزو سادەو دڵساف و خاوەن توانایەکی پێڕاایین و سیفاتێکی جوان و سیماو رەواڵەتێکی کەسایەتییەکی رێزدارو خۆنەویست بوون، دڵسۆز ونیشتمانپەرو دەستپاك و جێی متمانەو، خاوەن موراڵێکی بی وێنەو تیکۆشەرێکی بێ هاوتاو ئازاو قارەمان و رۆڵەیەکی بە ئەمەکی گەل بوون.

ئێوەی نووسەرو رۆشنبیرو سیاستمەدار نەك هەر دیارو ناسراو بوون، بەڵکو لەبارەی بارودۆخی کوردستان و ناوچەکە لە رووی سیاسییەوەش تێڕامان و خوێندنەوەی تایبەتیتان هەبوو لە سەر بارودۆخی عێراق و هەرێمی کوردستان و دۆزی کورد بە گشتی و، لە روژئاوابە تایبەتی، لە دوای بەرگری قارەمانانەی کۆبانی دژ بە چەتەکانی داعش و، رژێمی تورکیای داگیرکەر، خۆتان بەخت کردو پەرەتان بە تێکوشاندا و، تواناکانتان چر کردەوەو، زیاتر پەیوەست بوون بە روج ئاڤاو خەمەکانتان زۆرتر بوون و، هەموو کات بیرتان لای قەندیل و دوژمنانی قەندیل بوو، دڵە گەورەکەتان و بیرو هۆشتان لە لای ئەفرین بوو.

ئێوە وەك پێشمەرگەیەکی دلێرو چالاك لە ئەنجامدانی کاروبارو ئەرکی رۆژانە مرۆڤێکی جوامیرو هێمن و لە سەرخۆ بوون، لە لایەن دۆست و پێشمەرگەو سەرجەم هاوریيان و هاوڵاتیان جێی رێزو خۆشەویستی بوون، هەموو کات دەم بە پێکەنین و قسە خۆش و دڵپاك و راستگۆو، بە درێژایی تەمەنی ژیانتان مەردو و خاوەن هەڵوێست و، بە سەر بەرزی و چاونەترسانە لە بەرەی پێشکەوتووخوازو ئازادیخوازان و گەل بوون.

هاورێ دانا لە دوا دیدارمان لە یەکێك لە کافتریاکانی شەقامی سالم لە سلێمانی باس و گفتوگۆمان لە سەر چەندین تەوەر کردو، راو بۆچوونمان وەك یەك وابوون، لەو تەوەرانە : بارودۆخی کوردستان لە هەرێمەوە بۆ رۆژئاوا، رۆژهەڵات وباکور، حکومەتی سەقەت، بێ موچەیی و گوزەرانی خەڵك، بێ ئاویی وبێ کارەباو، گەندەڵی ودیاردەی لەشفرۆشی و گرتن و کوشتنی چالاکەوانان و رۆژنامەنووسان و گرانی بازارو نەبوونی دەرمان ونرخەکانی و، هێرشی جەندرمەی تورکیاو

یارمەتیدانی داگیر کەران لە لایەن بەرپرسانی حکومەت و چەند پارتێکی کوردستان و جاشە ئیسلامییەکان، لە سیدارەدانی کوردان و، کوشتن برین و رۆڵی چەپەڵی ئەمریکاو، بەدرێژی باسی شیوعییەت و قەندیلمان کرد.
لەدەستدانی مرۆڤێکی شیوعی وەك دانا جەلال ئەحمەد موفتی خەسارەتێکی گەورەیە. دانا لەخێزانێکی شیوعی بوو، چەندین قوربانییان داوە، لە دوا دیدارم لەگەڵ کاکە دانا ئەوەی دووپات ئەکردەوە کە ئەیوت : من شیوعیم و ئاپۆچیم.

22/4/2019

.